

TÜRK YARGI ADALETİNDE REFORM PERSPEKTİFİ VE POLİTİKALAR

MUHARREM KILIÇ

TÜRK YARGI ADALETİNDE REFORM PERSPEKTİFİ VE POLİTİKALAR

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 142
I. Baskı: 2019
ISBN: 978-605-7544-53-7

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin Germany
Tel: +49 30 20188466

TÜRK YARGI ADALETİNDE REFORM PERSPEKTİFİ VE POLİTİKALAR

Muharrem Kılıç

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 7

GİRİŞ | 9

REFORM PERSPEKTİFİ VE YARGI POLİTİKASI | 13

KAPSAM VE İÇERİK ANALİZİ | 19

Hak ve Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi | 20

Yargı Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve Şeffaflığının Geliştirilmesi | 22

İnsan Kaynaklarının Nitelik ve Niceliğinin Artırılması | 26

Performans ve Verimliliğin Artırılması | 29

Savunma Hakkının Etkili Kullanımının Sağlanması | 34

Adalet Erişiminin Kolaylaştırılması ve
Hizmetlerden Memnuniyetin Artırılması | 36

Ceza Adaleti Sisteminin Etkinliğinin Artırılması | 39

Hukuk Yargılaması ile İdari Yargılamaların Sadeleştirilmesi ve
Etkinliğinin Artırılması | 43

Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Yaygınlaştırılması | 46

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME | 49

KAYNAKÇA | 53

DİZİN | 55

TAKDİM

Adalet Bakanlığının neredeyse bir yıldır üzerinde çalıştığı Yargı Reformu Strateji Belgesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kamuoyuna açıklanmıştır. Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda "güven veren adalet" ilkesiyle hazırlanmış olan bu belge, yargıda reform stratejilerini somut politikalar üzerinden formüle etmiştir. Bu reform belgesi, yüksek mahkemeler, barolar, hukuk fakülteleri, sivil toplum örgütleri, hakim ve savcılar ile avukatların yanı sıra ilgili diğer kurum ve paydaşların katılımıyla gerçekleştirilen geniş tabanlı bir müzakere neticesinde ortaya çıkmıştır. Böylece toplumsal talep ve beklentilere duyarlı bir reform perspektifi oluşturmanın gayreti ortaya konmuştur. Uluslararası belgeler ve Avrupa Birliği normları ile uyumluluğu temin etmek adına belge, AB İlerleme Raporları, Venedik Komisyonu Raporları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşların belirlemiş olduğu ilkeler ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurmuştur.

Türkiye, aday ülkelerin Birlik hukukuna uyum sürecini temin etmek ve ilgili ülkelerin kurumsal kapasitelerini geliştirmek adına AB Komisyonunun sağladığı mali olanaklardan yararlanmışır. Uyum sürecinde Türkiye, Avrupa Birliği projelerinin somut çıktılarını doğrultusunda çok sayıda ve alanda mevzuat değişikliği yoluna gitmiş ve demokratik siyasal sistemini ve yargı düzenini güçlendirmiştir. Nitekim ilgili projeler üzerinden erişilen kazanımlar, bu reform belgesinin hazırlık sürecinde de katkı sağlamıştır.

Temel amaçlar çerçevesinde belirlenmiş olan birçok hedef ve faaliyetten oluşan belgenin kamuoyu ile paylaşımından sonra hazırlanacak olan eylem planı ile öngörülen politikaların hayata geçirilmesi planlanmıştır. Yargıya olan güvenin tesisini amaçlayan bu somut hedeflerin gerçekleştirilme süreçlerinin “şeffaflık ilkesi” doğrultusunda kamuoyu denetimine açık şekilde yürütülmesi öngörülmüştür. Belge, öngörülen hedefler doğrultusunda Türk yargı sistemini güven merkezinde inşa etmeye yönelik reform girişimlerinden üçüncüsünü oluşturmaktadır. Daha önce 2009 ve 2015 yıllarında bu reform perspektifini tahakkuk ettirecek politika belgeleri yayımlanmıştır. Bu perspektifin hedef politikalar açısından sürdürülebilirliğini temin adına bu belge toplumda adalete olan inanç ve güveni tahkim etmeyi amaçlamaktadır.

Bu rapor, öncelikle “Yargı Reformu Strateji Belgesi”nin reform perspektifini tahlil etmektedir. Reform perspektifinin dayandırıldığı hukukun üstünlüğü, adil yargılanma hakkı, adalete güven, yargı bağımsızlığı, tarafsızlık, adalete erişim hakkı, hesap verilebilirlik, şeffaflık, memnuniyet ve verimlilik gibi ilke ve değerler üzerinden belgenin çözümlenmesi yapılmıştır. Türkiye’nin yargı adaleti alanında üçüncü reform stratejilerini içeren bu belgede yer verilen temel amaçlar, somut hedefler ve faaliyetlerin kapsamı ve içeriği irdelenmiştir.

Prof. Dr. Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

GİRİŞ

Modern Türk hukuk sistemi, tarihsel kökeni, kurumsal yapılanması, hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı yasa yapım pratiği, doktriner hukuk birikimi ve uygulama tecrübesi itibarıyla oldukça zengin bir müktesebata sahiptir. Yaklaşık yüz elli yıllık modernizasyon sürecinde hukuk ve yargı sistemimiz siyasi tarihimizin kimi sancılı dönemlerinden geçerek kurumsal varlığını inşa etmiştir. Sahip olduğu bu güçlü tarihi hukuksal birikimi ile Türkiye, Cumhuriyet'in yüzüncü yılına doğru yürüyüşünü sürdürmektedir. Hukuk devleti ilkesi ve demokratik yönetim prensibi doğrultusunda sürdürülen bu yürüyüşün birtakım kritik evreleri söz konusudur. Bunların başında, siyasi tarihimiz açısından oldukça anlamlı bir eşik olan çok partili demokratik düzene geçişimiz gelmektedir.¹ Bu tarihi geçiş, yirminci yüzyılın ortalarından içinde bulunduğumuz milenyumun ilk çeyreğine kadar uzanan uzun soluklu bir dönüşüm öyküsü olarak kaydedilebilir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci bu dönüşüm öyküsünün esaslı evrelerinden birisini oluşturmuştur. Üyelik süreci, Türkiye'nin 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık antlaşmasını imzalaması ile başlamıştır. Bu süreç, 1987 yılında tam üyelik başvurusu ile bir başka evreye geçmiştir. Avrupa Birliği üye ülkelerince 1999 yılında adaylık statüsü kabul edilen Türkiye'nin tam üyelik müzakereleri 2005 yılında başlamıştır. Müzakere sürecinin kesintiye uğra-

¹ Demokratik siyasal düzen öncesinde 1924 Anayasası ile birlikte çok partili rejim dönemine ilişkin tarihsel bir çerçeve hakkında bilgi için bkz. Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeler*, Yapı Kredi Yayınları, 28. Baskı, İstanbul 2017, s. 335 vd.

maksızın tamamlanması, Türkiye'nin Avrupa ile olan ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel bağlarının tahkimi açısından hayati önemi haizdir. Bu güçlü bağın sürdürülebilmesi yalnızca Türkiye açısından değil, Avrupa Birliği'nin küresel bir güce dönüşmesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumun temin edilmesi amacıyla üyelik müzakereleri 35 fasıl üzerinden sürdürülmektedir. Yürütülen müzakere süreci açısından “*Yargı ve Temel Haklar*” başlıklı 23. fasıl ile “*Adalet, Özgürlük, Güvenlik*” başlıklı 24. fasıl ayrı bir önem taşımaktadır. İlk Yargı Reformu Strateji Belgesi, Adalet Bakanlığı tarafından 2009 yılında 23. fasıl müzakereleri kapsamında gayri resmi açılış kriterlerinden birini karşılamak amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan belgenin güncellenmesine ve/ya revizyonuna yönelik çalışmalar ise 2015 yılında tamamlanarak ikinci strateji belgesi olarak reform politikaları içinde yerini almıştır. İlk iki strateji belgesinin öngörü ve gerekleri yargı düzenimiz içerisinde büyük bir başarı ile hayata geçirilmiştir. Özellikle ikinci strateji belgesi sonrası dönemde birçok reform politikası yürürlüğe konmuştur.

Son yıllarda Birlik'in, Türkiye'ye yönelik siyasi tavır ve tutumlarından ötürü katılım müzakereleri sürecinin akim bırakılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak Birlik'in negatif politik tutumuna ve ikircikli tavrına rağmen Türkiye, yaklaşık son on yedi yıllık süreçte sistemsel reformasyonun gerçekleştirilebilmesi adına AB'nin normatif değerlerini içselleştirme, adapte etme ve kurumsallaştırma çabasını siyasi bir vizyon ve pratik olarak sürdürmektedir. Bu süreçte Kopenhag Kriterlerini bir siyasal vizyon olarak benimseyen Türkiye, hayata geçirdiği reformlarla, daha katılımcı ve çoğulcu çağdaş bir demokrasi anlayışına ve daha özgürlükçü bir siyasal düzene erişme iradesini ortaya koymuştur.

Bu anlayış doğrultusunda T.C. Adalet Bakanlığı, üçüncü reform belgesi olarak “Yargı Reformu Stratejisi Belgesi”ni katılımcılıkla yaklaşık 8-9 aylık bir süreç içerisinde hazırlayarak 30.05.2019 tarihinde “güven veren adalet” mottosuyla kamuoyu ile paylaşmıştır. Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda vizyoner bir perspektif ortaya koyan belge, yargıda reform politikaları için bir yol haritası çizmiştir. Mahiyeti itibarıyla süreklilik arz eden etkinliklerin yanı sıra, çalışması henüz tamamlanmayan politikalara yön gösterici nitelikte bazı hedeflere ve faaliyetlere bu belgede yer verilmiştir. Somut biçimde çerçevesi belirlenmiş 9 temel amaç, 63 hedef ve 256 adet faaliyetten oluşan bu reform belgesi, uygulamaya ilişkin herhangi bir belirsizliğe yol açmayacak şekilde metne dökülmüştür. Reform belgesinde öngörülen amaç ve hedeflerin gerçekleştirilebilmesi ve bu noktada şeffaflık ilkesi doğrultusunda kamuoyu denetiminin temini açısından belgenin

yayımlanması sonrasında bir eylem planının hazırlanacağı yönünde bir öngörüye yer verilmiştir. Reform sürecinin etkin biçimde yürütülebilmesi için ilgili eylem planı çerçevesinde bir zaman ve süreç yönetimi ile sorumlu kurumların belirlenmesi büyük önem arz etmektedir.

Hazırlık sürecinde Türkiye Barolar Birliği, yüksek mahkemeler, barolar, hukuk fakülteleri, akademisyenler, sivil toplum örgütleri, hakim-savcı ve avukatlar ile ilgili diğer kurum ve paydaşların katılımcılık ve müzakere esasına uygun biçimde görüşlerinin alınması strateji belgesinin sahici bir referans çerçevesine dayanmasını mümkün kılmıştır. Ayrıca strateji belgesinin hem Avrupa Birliği normları ve hem de uluslararası belgeler ile uyumluluğunu temin amacıyla AB ilerleme raporları, Venedik Komisyonu raporları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşların belirlemiş olduğu ilkeler ve uzman değerlendirmelerini dikkate almış olması önemlidir. Bunun yanı sıra, kamuoyu ile paylaşılan strateji belgesinin taslağı üzerine Avrupa Konseyi, AB Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) temsilcileri ile yapılan müzakereler sonucunda ortaya çıkan bazı değerlendirmelerin de belgeye dercedilmesi anlamlı olmuştur.

AB Komisyonu, aday ülkelerin Birlik hukukuna uyum sürecini temin etmek ve ilgili ülkelerin kurumsal kapasitelerini geliştirmek adına birtakım mali yardım olanakları sağlamaktadır. Söz konusu mali yardımlar, Katılım Öncesi Yardım Aracı (*Instrument for Preaccession Assistance- IPA*) projeleri üzerinden sunulmaktadır. Uyum sürecinde Türkiye, bu kapsamda yer alan Avrupa Birliği projelerinin somut çıktılarını doğrultusunda çok sayıda ve alanda mevzuat değişikliği yoluna gitmiştir. Bu çerçevede hazırlanmış olan projeler üzerinden erişilen kazanımlar, bu reform belgesinin hazırlık sürecinde katkı sağlamıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin Avrupa Birliği perspektifi üzerinden somutlaştırdığı yapısal reform politikaları kapsamında değerlendirilebilecek olan belgenin reform perspektifini, ortaya koymuş olduğu somut hedefler üzerinden tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle, genel reform perspektifi çözümlendikten sonra belge, öngörülen temel amaç, hedef ve ilgili faaliyetler üzerinden analiz edilecektir. Belgenin öngördüğü amaçlar üzerinden yapılacak içerik analizi, reform perspektifinin dayandırıldığı ilke ve değerleri tebarüz ettirir biçimde gerçekleştirilecektir.

REFORM PERSPEKTİFİ VE YARGI POLİTİKASI

Yaklaşık on yedi yıllık süreçte Türkiye, demokratik siyasal sistemini konsolide edebilmek adına, temel hak ve özgürlükler alanındaki yıllara sari kısıtları kaldırma yönlü bir politik yönelim sergilemiştir. Bizatihi anayasal düzene içkin olan vesayet aygıtlarının siyasal alanı daraltmaya dönük refleksi, doğrudan kamusal alanda toplumsal barışı zedeleyici nitelikte birtakım özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açmıştır. Bu süreçte evrensel hukuk normları ile bağdaşık olmayan birtakım hak ihlalleri ve hukuk dışılıklar ortaya çıkmıştır. Bu durumu izale edebilmek adına işkence ve kötü muameleye sıfır tolerans anlayışı benimsenmiştir. Nitekim bu anlayışın etkin biçimde uygulanması ve denetim mekanizmalarının işletilmesi neticesinde sistematik işkence veya kötü muamele iddiaları ülke gündeminden düşmüştür. Ancak yine de strateji belgesi, bu güçlü iradenin sürdürülebilirliğini teminat altına almak amacıyla konuya ilişkin temel vurgusunu sürdürmektedir.

Bunları tümüyle ortadan kaldırabilmek ve özgürlükler alanını genişletmek amacıyla yaklaşık son on yılda oldukça önemli mevzuat değişiklikleri ve reformlar gerçekleştirilmiştir. İnsan hakları hukukunun öngörmüş olduğu hak ve özgürlükler kataloğunun normatif içerimine uyarlı biçimde hukuk düzenimizde gerçekleştirilen reformcu adımların başında ifade özgürlüğü gelmektedir.

Kuşkusuz bütün bu reform stratejisinin amacı olan hukukun üstünlüğü ve demokratik devlet ilkesinin hayata geçirilebilmesi, söz konusu mevzuat değişikliğinin sahada etkin biçimde uygulanmasına bağlıdır. Bu gerçeklik çerçevesinde, daha önceki reform strateji belgelerinin de öngörüsü doğrultusunda normatif

ideale uygunluğu temin edecek bir zihniyet dönüşümü hedeflenmiştir. Uygulamaya rehber olma ideali ile bu belge, sözü edilen zihniyet dönüşümünü tahkim etmeyi amaçlamaktadır.

Bu minvalde ceza soruşturma ve kovuşturmalarının etkinliğini temin amacıyla öngörülmuş/düzenlenmiş bir koruma tedbiri olarak tutuklamanın istisnai niteliğini zedeleyici bir cezaya dönüşmesini önlemek adına 2004 yılında adli kontrol kurumu getirilmiştir. Bu anlayış doğrultusunda tutuklama tedbirinin azami süresi, tutuklama kararlarının gerekçelendirilmesi gibi birtakım hukuki veya usûlî güvenceler sisteme dahil edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesinde öngörülen tutuklama sürelerinin makuliyeti ilkesi reform belgesinde vurgulanmıştır.

Hukuka ve demokrasiye kasteden 15 Temmuz faşizan darbe girişimi sonrasında Anayasamızın 120. maddesi uyarınca 21.07.2016 tarihinde ilan edilen olağanüstü hal uygulaması 19.07.2018 tarihinde kaldırılmıştır. Terör örgütü FETÖ'nün demokratik milli iradeyi hedef alan silahlı kalkışmasını bertaraf eden Türkiye, dünyada eşine pek rastlanmayacak bir sükunet ve sağduyu içerisinde bu olağanüstü süreci yönetmeyi başarmıştır. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerine ilişkin 21.07.2016 tarihinde *derogasyon* (hak ve özgürlükleri belirli koşullarla geçici olarak askıya alma) bildirimlerinde bulunmuştur. Anayasamızın ve uluslararası sözleşmelerin öngördüğü zorunluluk ve orantılılık ilkelerine riayetle alınan tedbirler ve düzenlemeler doğrultusunda olağanüstü hal sürecinin yönetilmesi temin edilmiştir. Hak ve özgürlüklere ilişkin alınan olağanüstü tedbirler konusunda Avrupa Konseyi bilgilendirilmiştir. Olağanüstü hal sonrasında hak ve özgürlüklerin genişletilmesi yönlü temel politikanın kesintisiz sürdürülebilirliği noktasında önemli adımlar atılmıştır. Bu noktada yargı hizmetlerinin niteliksel gelişimine yönelik atılacak adımlar ve alınacak tedbirler bu politika belgesinde yer almaktadır.

Jeo-politik ve jeo-stratejik konumu itibarıyla Türkiye'yi hedef alan FETÖ, PKK, PYD, YPG ve DEAŞ benzeri terör örgütlerine karşı ülkemiz oldukça maliyetli bir güvenlik mücadelesi yürütmektedir. Bu mücadele, sadece Türkiye'nin değil, civar bölgelerin ve Avrupa'nın da güvenliğini tehdit eden çok paydaşlı uluslar üstü bir terör şebekesine karşı yürütülmektedir. Terör şebekesinin çok yönlü ve çok aktörlü oluşu, kaçınılmaz biçimde söz konusu mücadelenin bütün devletleri içerecek şekilde, uluslararası alanda adli iş birliğini gerekli kılmaktadır. Uluslar üstü ölçekte terörle mücadelenin etkin biçimde sürdürülebilmesi ve zafiyetin

oluşmaması adına suçluların iadesinde etkin iş birliği kaçınılmazdır. Adli iş birliği açısından uluslararası hukuktan kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmekte duyarlılık gösteren Türkiye, mütakabiliyet ilkesi gereğince aynı duyarlılığı diğer ülkelerden de beklemektedir. Nitekim Türkiye'nin normatif yükümlülüklerini tanzim eden 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Derli toplu biçimde adli iş birliği alanındaki sözleşme hükümleri ve mevzuat bir araya getirilmiştir.

Strateji belgesi, terörle mücadele konusundaki politik kararlılığını sürdüren Türkiye'nin bu etkin mücadeleyi sürdürürken hak ve özgürlük alanının genişletilmesi vizyonu üzerine kurulu reformcu perspektifini de koruyacağını vurgulamaktadır. Türkiye, özgürlük-güvenlik dengesinin normatif içerimini Avrupa Konseyi ilkeleri, Avrupa Birliği müktesebatı ve AİHM kararları üzerinden tanımlamıştır. Nitekim aşağıda görüleceği üzere, strateji belgesinin amaç, hedef ve faaliyetleri bu anlayışı somut biçimde yansıtmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte hukuk sistemleri arasındaki karşılıklı etkileşim ve geçişlilik eğiliminin belgeye yansıdığı görülmektedir. Öyle ki kavramsal içeriği ve referansları ile belge, Kıta Avrupası hukuk sistemi içerisinde bulunan modern Türk hukuk sistemi ile Anglo-Amerikan hukuk sistemi arasında sistemsel bir etkileşimi yansıtmaktadır. Belgede öngörülen stratejik hedeflerin realize edilebilmesi adına Avrupa Konseyi ile Avrupa Birliği'nin normatif müktesebatına ve uygulamalarına referansla sistemsel gelişim amaçlanmıştır. Bu doğrultuda belge, küre ölçeğinde diğer hukuk sistemlerindeki iyi uygulama örneklerine referansla bulunmuştur. Nitekim bu meyanda belgede, "Cezada pazarlık; basit yargılama usulleri; duruşma kayıt sistemi; kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların arttırılması; kabahate dönüştürme; kolektif menfaatlere yönelik davalar; meslek dışı hakimlik; duruşma kayıt sistemi; dürüst davranma yükümlülüğü; duruşmasız çözülecek uyuşmazlıklar; ceza ve hukuk alanında alternatif çözüm yöntemleri" gibi yeni uygulama örneklerine yer verilmiştir.

Perspektif olarak bu belge, hak arama özgürlüğünü en yetkin biçimde güvence altına alacak bir sistemsel dönüşüm öngörmektedir. Söz konusu özgürlük, hukuki dinlenilme hakkının etkin yasal güvenceye kavuşturulması ve yargısal pratiğe dönüştürülmesi ile hayata geçirilebilecektir. Anayasamızın 36. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddeleri adil yargılanma hakkı olarak bu hakkın mevzuatsal temelini oluşturmaktadır. Yargısal adaletin tecelli edebilmesi adına söz konusu hakkın güvence altına alınmasında usul kanunlarında uygulama ilkeleri ve kuralları dermeyan edilmiştir. Normatif kapsamı açısından

ilgili hak alanı, “hukuki dinlenilme hakkı” başlığı altında 6100 sayılı ve 2011 tarihli Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 27. maddesinde düzenlendiği şekliyle, “*yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını; açıklama ve ispat hakkını; mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini*” içermektedir.

Adil yargılanma hakkının etkin biçimde tahakkuk ettirilebilmesi adına, öncelikle bu hakkı güvencesizleştirecek ya da zaafa uğratacak sistemsel sorunların izale edilmesi icap etmektedir. Bu meyanda Türk adalet sistemine hizmet eden mahkeme ve cumhuriyet savcılıklarının insan kaynağı yetersizliğinden ötürü üstlenmek durumunda kaldıkları dosya yükü ve iş yoğunluğu, etkin biçimde yargısal adaletin tecelli etmesini zora sokmaktadır. Birtakım kısıtların var ettiği bu sorun, doğrudan söz konusu hakkın ihlaline yol açabilecek bir nitelik arz etmektedir.

Adil yargılanma hakkının tesisi, her şeyden önce adalete erişimin kolaylaştırılması ile mümkün hale gelebilecektir. Tam anlamıyla erişimi engelleyen her türden engel ve dezavantaj yaratan durumları ortadan kaldıracak bir sistem ancak adil yargılanmanın imkanını doğurabilecektir. Bu noktada, engelli yurttaşlar, kırılabilir gruplar ve yabancılar bu kapsamda adalete erişimde kısıtlılık hali yaratabilecek durumlar olarak zikredilebilir. Söz konusu kısıtların izale edilebilmesi adına adalete erişimin kolaylaştırılması ilkesi doğrultusunda birtakım kurumsal düzenlemeler gerekebilir. Tam da bu noktada belgede öngörüldüğü üzere, adliyelerde kurulması planlanan danışma masaları ve ön bürolar hem adalet hizmetine erişimin kolaylaştırılması ve hem de yararlanıcıların memnuniyetinin artırılması adına önemlidir.

Adaletin gecikmesi ile ortaya çıkabilecek hak mahrumiyetleri, bizatihi adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu düşünce doğrultusunda makul sürede yargılanma hakkının tesisi hayati önem arz etmektedir. Kapsamı itibarıyla hem medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin ortaya çıkan uyuşmazlıklar ve hem de suç isnadının karara bağlanması açısından geçerli olan bu hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6. maddesinin 1. fıkrasında düzenleme konusu yapılmıştır. İlgili maddedeki düzenlemeye göre makul süre, “kanun yolları da dahil olmak üzere yargılamanın bütününe içermektedir.”²

Bu amaçla, bütün maddi ve prosedürel unsurları ile yargı sisteminin rasyonalizasyonu ve güçlendirilmesi zorunludur. Yargısal süreçlerin daha yalın biçimde yapılandırılmasına dönük sistemsel reformlar bir gereklilik arz etmektedir. Hem

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. İnceoğlu, Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4*, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, Ankara 2018, s. 265.

hukuk ve ceza yargılamalarında hem de idari yargıda her bir safahatın hazırlık ve zaman açısından etkin biçimde yapılandırılması esaslı bir gerekliliktir. Örneğin ceza yargılamasında yargısal adaletin tecellisi için öncelikle iyi yürütülmüş bir savcılık faaliyetine, nitelikli bir soruşturma için de iyi yürütülmüş bir kolluk faaliyetine ihtiyaç bulunmaktadır. Her bir yargısal sürecin makul süre içinde ve yetkinlikle tamamlanması ancak iyi bir hazırlık ve zaman yönetimi ile mümkün hale gelecektir. Bu noktada kovuşturma öncesine tekabül eden evrede yargı sürecini nihayete erdirecek eleme araçlarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca benimsenecek olan alternatif uyuşmazlık yöntemleri ile uyuşmazlıkların çözülmesi yönlü politikalar, yargısal adaletin toplumsal barışı da tahkim edecek biçimde etkinliğini yükseltecektir.

Uyuşmazlık ve uyuşmazlığın çözülmesi temelli hukuk anlayışının karşısında önleyici hukuk veya koruyucu hukuk anlayışı, taraflar arasında niza ortaya çıkmadan ve/ya derinleştirilmeden çözümlenmesi ya da kolaylıkla çözüme kavuşturulması anlayışına hizmet eden birden çok uygulamayı içermektedir. Makul süre sınırını aşan soruşturma ve yargılama süreçleri ile infaz uygulamalarından kaynaklanan cezasızlık algısı, yargı sisteminde uyuşmazlıkları derinleştiren etkenler olarak adalet duygusunu örselemektedir. Nitekim bu noktada reform belgesi, koruyucu/önleyici hukuk anlayışına hizmet edecek nitelikte birtakım stratejik hedefler içermektedir. “Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi; şikâyete tabi suçların kapsamının genişletilmesi; kovuşturma öncesi eleme araçlarının güçlendirilmesi; ceza ve hukuk yargılamalarında basitleştirilmiş, hızlı işleyen usullerin geliştirilmesi” gibi hedefler bu kapsamda zikredilebilir.

Dünyada bir bütün olarak yargı sisteminin güven ilkesi çerçevesinde işleyişi ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir belirleyicilik ilişkisi söz konusudur. Yargının güven ilkesi temelinde işleyişi ülke ekonomileri açısından küresel bir dinamik olarak kabul edilmektedir. Zira küresel sermayenin ekonomik girişim ve yatırım politikalarını tayin edici temel etkenlerden birisini ilgili ülke hukuk ve yargı sisteminin güvenilirlik endeksi oluşturmaktadır. Bu noktada hukuk yargılamaları kadar ceza yargılamalarının da güven endeksi açısından dikkate alındığı kaydedilmelidir. Bu gerçeklikten hareketle belge, hukukun sosyo-ekonomik boyutunu da dikkate almak suretiyle birtakım stratejik hedefler belirlemiştir.

KAPSAM VE İÇERİK ANALİZİ

Türkiye'nin özellikle son on yedi yıllık süreçteki Avrupa Birliği perspektifine dayalı yargı politikasını yansıtır nitelikteki bu belge, kapsam ve içerik olarak demokratik siyasal düzenin kurucu unsurlarından birisini oluşturan adil yargılanma hakkı üzerinden yapılandırılan bir yargı düzeni inşa edebilme çabası olarak değerlendirilebilir. Belge, ilgili hak temelinde güven veren bir yargı düzeninin tesisini öngören politik iradenin sürdürülebilirliğini işaret etmektedir. Bu politik öngörü çerçevesinde kamuoyu ile paylaşılan Belge, üçüncü reform döneminin temel amaç ve hedeflerini belirlemektedir. Kapsam ve içeriği aşağıda detaylandırılacak olan reform hedeflerinin dayanmış olduğu temel ilke olarak adil yargılanma hakkının normatif içeriği geniş kapsamlı bir yorumu esas alınmak suretiyle belgeye esas kabul edilmiştir.

Demokratik siyasal sistemlere içkin olan hukuk düzeni fikrinin temelini temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi anlayışı oluşturmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda Georg Jellinek'in literatürde klasikleşen üçlü sınıflamasıyla³ kişi haklarını devlete ve topluma karşı koruma işlevi gören negatif statü hakları, kişinin devlet karşısında talepte bulunabilmesini mümkün kılan pozitif statü hakları ve devlet yönetimine katılabilme imkanı yaratan aktif statü haklarının bir bütün olarak himaye edilmesi ve bunların gelişimi demokratik hukuk düzenlerinin temel misyonunu teşkil etmektedir.

3 Bkz. Jellinek, Georg, *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine*, (çev. Rezzan İ. Dülger; Muzaffer Dülger), Pinhan Yayıncılık 2017, s. 11. Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara 1993, s. 6,

Yargı erki, yargı adaletinin bu hakları güvence altına alan normatif düzenin yürürlüğünü gözetme ve denetleme misyonu ile söz konusu hak ve özgürlükler düzeninin tesisinde kilit role sahiptir. Belge, bu düşünceden hareketle hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesini yargı adaletinin birincil amacı olarak belirlemiştir. Bu amaç da dahil olmak üzere belge, aşağıda içerik analizini yapacağımız 9 temel amaç⁴ üzerinden reform perspektifini ortaya koymuştur.

HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

Belgenin ilkesel özünü ve temel perspektifini yansıtan birinci amaç kapsamında 3 temel hedef ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesine dönük 14 faaliyet konusu belirlenmiştir. İkinci Dünya Harbi'nin ortaya çıkardığı ağır insanlık trajedileri sonrasında dünya siyasi tarihinde Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulması (1945) ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yayımlanması (10 Aralık 1948) ile yeni bir dönem başlamıştır. Temel insan hakları ve özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlayan bu normatif ve kurumsal girişim, söz konusu dönemin kurucu aklını oluşturmuştur. Daha sonrasında Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden olan Türkiye'nin 1954 yılında imzalamış olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de önemli bir normatif güvence inşa etmiştir. Hatta öyle ki, küresel dünyanın hızla değişen çok yönlü dinamikleri doğrultusunda insan haklarının kapsam alanına ilişkin de bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin hak ve özgürlükler düzenini güvence altına alma, geliştirme ve tahkim etme politikası gelişim kaydetmiştir. Bu reformcu anlayış doğrultusunda özellikle son 17 yıllık süreçte Türkiye, yargısal alanda birçok somut politik adımlar atmıştır. Bu kapsamda, milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınmasını öngören Anayasamızın 90/5. maddesinde yapılan değişiklikten⁵ Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkanına;⁶ çocuk haklarının korunmasından Kamu Denetçiliği

4 Belgede ilgili amaçlar şu şekilde sıralanmıştır; 'Hak ve Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi'; 'Yargı Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve Şeffaflığının Geliştirilmesi'; 'İnsan Kaynaklarının Nitelik ve Niceliğinin Artırılması'; 'Performans ve Verimliliğin Artırılması'; 'Savunma Hakkının Etkin Kullanımının Sağlanması'; 'Adalet Erişiminin Kolaylaştırılması ve Hizmetlerden Memnuniyetin Artırılması'; 'Ceza Adaleti Sisteminin Etkinliğinin Artırılması'; 'Hukuk Yargılaması ile İdari Yargılamasının Sadeleştirilmesi ve Etkinliğinin Artırılması'; 'Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Yaygınlaştırılması'. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi.

5 Anayasa md. 90/5 "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."

6 Anayasanın değişik 148. maddesi.

Kurumu,⁷ Kişisel Verileri Koruma Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun⁸ kurulmasına; sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının sonlandırılmasından bilgi edinme hakkının güvence altına alınmasına kadar bir dizi radikal değişikliklere imza atılmıştır.⁹

Daha somut biçimde birinci amaç için öngörülen ilk hedef, “*hak ve özgürlüklere ilişkin standartları yükseltmek üzere mevzuatın gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması*” (1.1) olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda özellikle, ifade özgürlüğünün alanını genişletme ve etkin biçimde güvence altına alma noktasında mevzuat değişikliğinin gerekliliği ve uygulamanın analizi öngörülmüştür. Yurttaşların özgürlük ve güvenlik hakkına etki edici nitelikteki koruma tedbirlerinin uygulamada dikkate alınmak suretiyle yeniden gözden geçirilmesi hedeflenmiştir.

Bu amaç kapsamında belirlenen oldukça önemli olan ikinci stratejik hedef, yeni bir “*İnsan Hakları Eylem Planının*” hazırlanması (1.2) olarak belirlenmiştir. Söz konusu stratejik hedef, özellikle AİHM’in ihlal kararları karşısında Türkiye’nin mevzuat ya da uygulama temelinde ortaya çıkan eksiklikler ile hataları tespit etme ve çözüm üretme noktasında eylemsel bir adım olarak kaydedilebilir. Bunun öncesinde, 2013 yılında 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun ile İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun kurulması bu yöndeki hedefin sürdürülebilirliğini göstermektedir. İlgili Komisyon ilkin AİHM önünde bekleyen ve makul sürede sonuçlandırılmayan yargılamalar ile mahkeme kararlarının icrasına ilişkin başvuruları inceleme görevini üstlenmiştir. Komisyonun görev alanı 2014 yılında kamulaştırma dosyaları ile cezaevlerinde yaşadığı iddia edilen birtakım ihlallere ilişkin başvuruları kabul etmek suretiyle genişletilmiştir. Birtakım mülkiyet haklarının ihlaline ilişkin iddialar ile ilki dışında yer alan bazı cezaevleri ihlali iddiaları 2016 yılında Komisyonun görev alanına dahil edilmiştir. Bütün bunlara ek olarak 2018 yılında İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun yetkisinin genişletilmesine ilişkin yeni bir yasal düzenleme yapılmıştır. Yapılan bu düzenleme ile yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığına ve mahkeme kararlarının icrasına ilişkin Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvurular da Komisyonun yetki alanına dahil edilmiştir.

7 Anayasal bir kurum (md. 74) olan Kamu Denetçiliği Kurumu 14.06.2012 tarih ve 6328 sayılı Kurum Kanunu ile kurulmuştur.

8 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 06.04.2016 tarih ve 6701 sayılı Kurum Kanunu ile kurulmuştur.

9 Belgede bu kapsamda yapılan düzenlemelerin bazıları sıralanmıştır. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi, Amaç (1).

Daha önceki belge döneminde 2014 yılında bu anlayış doğrultusunda hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı da önemli bir adım olarak kaydedilmelidir. Nitekim ilgili eylem planının uygulanması dikkat ve özenle takip edilmiş ve izleme raporları hazırlanmıştır. Böylelikle daha önceki belgenin belirlemiş olduğu eylem planının sürdürülebilir bir hedefi olarak yeni bir İnsan Hakları Eylem Planı çalışmasının öngörüldüğü ifade edilebilir. Bu hedef kapsamında olmak üzere, uluslararası koruma mekanizmalarının gözlem ve raporlarının dikkate alınacağı belirtilmiştir. İlgili eylem planının etkili biçimde uygulanmasını temin sadedinde Anayasa Mahkemesi (AYM) ile AİHM kararlarında yer alan ihlal alanlarına ilişkin etkili çözümlerin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Burada özellikle uygulamadan kaynaklı sorunların çözümlenmesi noktasında “*yargı mensuplarının insan hakları konusundaki farkındalık ve duyarlılığını artırma*” (1.3) hedefi öngörülmüştür. Bu amaçla, insan hakları konusunda eğitici etkinliklerin düzenlenmesi ve yargı kararlarının insan hakları temelinde gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan bilgisel donanım ve yetkinliği temin edebilmek adına birtakım eğitim faaliyetleri öngörülmüştür.

Demokratik siyasal sistemin derinleştirilmesi adına öngörülen bu amaç, hak ve özgürlüklerin daha güvenceli hale getirilmesi ve geliştirilmesine yönelik hedefleriyle belgenin insan hakları perspektifini ortaya koymaktadır. Bu perspektif somut biçimde hem mevzuatın gözden geçirilmesi ve hem de kurumsal güvence mekanizmalarının yetkisel alanlarının genişletilmesini öngörmek suretiyle belgenin reform vizyonunu açığa çıkarmaktadır. Bu vizyonun yaşama geçirilebilmesi adına özellikle hazırlanması planlanan İnsan Hakları Eylem Planı'nın uygulanmasının takip ve denetimi uygun mekanizmalar üzerinden etkin biçimde gerçekleştirilmek durumundadır.

YARGI BAĞIMSIZLIĞI, TARAFSIZLIĞI VE ŞEFFAFLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ

Belgede 5 temel hedef ve 18 faaliyet alanı üzerinden tanımlanan ikinci amacın *yargı bağımsızlığı, tarafsızlığı ve şeffaflığının geliştirilmesi* olarak belirlenmiş olması büyük önem arz etmektedir. Zira, modern demokratik hukuk devleti düşüncesinin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin temel dayanak noktasını erkler arasındaki ayrım oluşturmaktadır. Öyle ki klasik demokrasinin temel ilkelerini oluşturan

yargılama erki ve mahkemelerin bağımsızlığı aynı zamanda çoğulcu demokrasi-lerin asli unsurunu teşkil etmektedir.¹⁰

Devlet iktidarının organik anlamda yasama, yürütme ve yargıdan oluşan üç erk olarak frenleyici ve dengeleyici bir dinamik üzerinden yapılandırılması, modern demokratik siyasal yapılanmanın zorunlu ilkesi (*sine qua non*) olarak kabul edilmektedir. Söz konusu zorunlu ilke, devlet iktidarının keyfiliğe ve güç yoğunlaşmasına yol açmayacak biçimde dengelenmesini ve frenlenmesini öngörmektedir. Bu yönüyle Karl Doehring'e göre güçler ayrımı ilkesinin temelinde negatif bir düşünce yatmaktadır. Buna göre, kamu erkinin denetimsiz kalmaması ve kötüye kullanılmaması için güç yoğunlaşmasının bertaraf edilmesi hedeflenmektedir.¹¹

Organik anlamda yargının diğer iki erksel alan karşısındaki otonomisi kadar, maddi anlamda bizatihi yargısal adaletin icrasında tarafsızlıkla yetkisini kullanabilmesi de büyük önem arz etmektedir. Maddi adaletin tesisi açısından temel güvencelerin başında kuşkusuz yargısal yetkinin tarafsızlıkla icra edilmesi gelmektedir. Bu düşünceden hareketle, Anayasamızın 9. maddesinde yer alan yargı yetkisine ilişkin düzenleme 16 Nisan 2017 yılında yapılan referandumla değişikliğe uğramıştır. Yapılan bu değişiklik ile bağımsızlık ilkesine tarafsızlık ilkesi de eklenmiştir.

Uluslararası belgeler¹² tarafından anayasal güvence altına alınması öngörülen yargı bağımsızlığı ilkesi, hukuk devletinin temel koşulunu oluşturur.¹³ Bu ilke, yargısal görevin icrasında adil yargılanma hakkını haleldar edecek herhangi bir harici müdahaleyi önleyici bir kayıtsızlık durumunu ve nesnellik halini deyimlemektedir. Böylesi güvenceli ve korunaklı bir statünün oluşturulabilmesi adına yargının birtakım yapısal güvencelere sahip olması icap etmektedir. Yargı düzeninin yapılanmasında yer verilecek olan bu güvenceler yargı bağımsızlığının teminatını oluşturmaktadır. Nitekim aşağıda yargı mensuplarının atama, nakil ve terfilerine ilişkin öngörülen güvenceler bu kabilden teminatlar olarak kaydedilebilir.

Yargı bağımsızlığı ve özellikle de tarafsızlığı yönünden Hakimler ve Savcılar Kurulunun (HSK) 2017 tarihli Anayasa değişikliği ile birlikte yapısının değişiki-

10 Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 13. Bası, İstanbul 2009, s. 366.

11 Doehring, Karl, *Genel Devlet Kuramı*, (çev. Ahmet Mumcu), İnkılâp Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul 2002, s. 193.

12 Birleşmiş Milletler 'Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler'; 'Bangalor Yargısal Davranış İlkeleri'; 'Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı'.

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/51159f30-8d0e-4bb4-becc-1446b51d1a5d.pdf> <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc5b885e98.pdf> <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/6b93439f-7312-4e49-a52d-7e0e2790845a.pdf>

13 İnceoğlu, Sibel, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2008, s. 16.

rilmesi önemli bir adım olmuştur. Kurula özellikle TBMM tarafından üye seçiminin öngörülmesi, demokratik siyasal meşruiyeti tahkim etmek adına oldukça önemlidir. Hukukun üstünlüğünü güvence altına alacak olan bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri açısından Kurula bizatihi hakim ve savcılarının kendi aralarından seçim yapmak suretiyle üye göndermeleri ise ciddi temsil sorunlarına yol açmıştır. 2010'daki anayasa değişikliği ile getirilen bu sistem, yargı mensupları arasında çalışma barışının zedelenmesine ve a/politik kamplaşmalara neden olmuştur. Yaşanan bu tecrübe üzerine gerçekleştirilen 2017 yılındaki Anayasa değişikliği, yargısal adaletin tarafsızlıkla icra edilmesini teminat altına alma amacına matuf bir güvence tedbiri olarak ortaya çıkmıştır.

Yargısal adalet, tekil anlamda bizatihi yargıcın şahsında bir zihinsel özerklik, iradi bağımsızlık ve bireysel özgürlüğü zorunlu kılan ve tarafsızlık erdemine tecessüm eden bir yetkeye tekabül etmektedir. Tarafsızlık erdemi, “hiçbir biçimde zihinsel, sınıfsal, kültürel, siyasal ve aktüel kuşatılmışlıklara itibar etmemesi” gereken yargıcın etik rehber ilkesini oluşturmaktadır.¹⁴ Sahih yargısal aklın üretilebilmesi de ancak koşulsuz biçimde bu değer (tarafsızlık) bir karakter erdemi olarak yapılandırılması ile mümkün olabilecektir.

Yargı görevinin tam ve doğru bir şekilde yerine getirilmesinin esasını oluşturan¹⁵ tarafsızlık ilkesi, hem öznel anlamda yargı görevini icra eden yargıcın ilgili davada kişisel tavır ve tutumuna hem de mahkemelerin hak arayışında olan yurttaşlar üzerinde bıraktığı izlenime ilişkin olan nesnel tarafsızlığı kapsamaktadır.¹⁶ Birinci anlamıyla yargı mensubunun herhangi bir davada yargısal görevi icra ederken tarafları etiketleme ya da ön yargılı bir tutum besleme gibi yargı etiğine aykırı tavır sergilememesini ifade etmektedir. Burada öznel anlamda yargıcın herhangi bir kimliksel aidiyet ve kolektif mensubiyet saiki ile kararını tarafgirlikle muallal hale getirmemesi icap etmektedir. İkinci anlamda ise, nesnel biçimde adaletin gerçekleştiğinin görülmesini mümkün kılacak bir kurumsallık imajının verilmesi kastedilmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere, bu temel amaç kapsamında kaydedilen birinci adımın yargı mensuplarının mesleki güvenceleri doğrultusunda atama, nakil ve

14 Bkz. Kılıç, Muharrem, “Yargısal Aklın Araçsallaştırılması: Kolektivist Vesayet”, *Hukuksal Aklın Sosyo-Politik Bağlamı, Norm-Anlam-Yorum*, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 109.

15 Bkz. Bangalor Yargısal Davranış İlkeleri, md. 2. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc5b885e98.pdf>

16 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafsızlık ilkesini ‘öznel ve nesnel’ olmak üzere iki düzlemde incelemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İnceoğlu, Sibel, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2008, s. 34-36.

terfi sistemine ilişkin bir öngörüye yer verilmesi önem arz etmektedir. Öyle ki ilgili temel amacın ilk hedefi, “*hakim ve savcılarının atama, nakil ile terfi sisteminin nesnel ve liyakate dayalı ölçütlerle geliştirilmesi*” (2.1) olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsam olarak nesnel biçimde belirli bir kıdem ve liyakat sahibi olan hakim ve savcılar açısından coğrafi teminatı; mesleğe kabulde geniş temsile dayalı bir heyet huzurunda sınava alınmayı ve terfi sisteminde liyakat ve performans ilkelerinin gözetilmesini öngörmektedir. Mesleği icrada bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerini tahkim edecek biçimde tam anlamıyla bir mesleki teminat gereklilik arz etmektedir. Bu minvalde öngörülen tedbirler kapsamında adalet bakanının hakimleri başka bir yargı çevresinde geçici görevlendirebilme yetkisinin¹⁷ kaldırılması hedeflenmektedir.

Hakimlik ve savcılık mesleğinin hukuk ve etik kodlar temelinde icra edilebilmesi adına bir denetim mekanizması olarak öngörülen disiplin hukuku, ölçülülük ilkesi çerçevesinde düzenlenmek zorundadır. Zira disiplin hükümleri ve prosedürünün hukuka ve etiğe uygunluk, ölçülülük ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde yapılandırılmış olması yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı adına hayati önemi haiz bir güvence yaratır. Bu anlayış doğrultusunda belgede ikinci amaç kapsamında “*hakim ve savcılar hakkındaki disiplin prosedürünün yeniden yapılandırılması*” (2.2) öngörülmüştür.

Bağımsızlık, tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerinin bir mesleki davranış ilkesi (*ethos*) olarak geliştirilebilmesi adına “*yargı etiğinin güçlendirilmesi*” (2.3) temel hedeflerden birisi olarak belirlenmiştir. Belgede bu hedef kapsamında, etik ilkelerin belirlenmesi, uygulamanın izlenmesi ve eğitim faaliyetlerinin verilmesi temel faaliyetler olarak dermeyan edilmiştir. Nitekim bu anlayış doğrultusunda 08.12.2017 tarihinde Yargıtay Büyük Genel Kurulu tarafından ‘*Yargıtay Etik İlkeleri*’ oy birliği ile kabul edilmiş ve kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹⁸ Yine bu kapsamda HSK tarafından 14 Mart 2019 tarihinde 30714 sayılı *Resmî Gazete*’de Türk Yargı Etiği Bildirgesi yayımlanmıştır.¹⁹

Bu belgenin dikkat çekici reformist hedeflerinden birisi bu amaç kapsamında şöyle ifade edilmiştir. “*Mevzuat önerileri hazırlanırken, ilgili paydaşların temsilcileri sürece dâhil edilerek, yargıda katılımçılık ve müzakere kültürü geliştirilecektir.*” (2.4) Yasa hukuku merkezli hukuk düzenleri açısından yasa yapım süreçleri

17 Bkz. 1983 tarih ve 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu ilgili 47. maddesi.

18 <https://www.yargitay.gov.tr/documents/YargiEtigiIllkeleri.pdf>

19 Türk Yargı Etiği Bildirgesi üzerine bir analiz için bkz. Kılıç, Muharrem, “Perspektif: Türk Yargı Etiği Bildirgesi”, <https://www.setav.org/perspektif-turk-yargi-etigi-bildirgesi/>.

çok yönlü bir problematiğe tekabül etmektedir. Yasa yapım süreçleri, normatif teknik boyutunun ötesinde onu var eden derin bir felsefi, sosyolojik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik arka plana sahiptir. Bu boyutları dikkate almayan yasa yapım süreçleri hem maddi anlamda adalet idealitesine hizmet etmekten uzak kalacak ve hem de sosyolojik anlamda hukuk düzeninin etkililiğini izale edecektir. O yüzden ilgili süreçlerin paydaş temelinde katılımcılığa ve kamusal müzakereye açılması demokratik siyasal düzeni geliştirici bir niteliğe sahip hukuk-politik bir pratiği mümkün kılacaktır.

Bu kapsamda son hedef, yargı hizmetinin şeffaflık ilkesi üzerinden sunulması amacına matuf olarak belirlenmiştir. Belgede “*adli ve idari yargıda, faaliyet raporlarının kapsamının genişletilmesi ve kamuoyunda bilinirliğinin artırılması*” (2.5) öngörülmektedir. 2016 yılında yayımlanan Adli ve İdari Yargı Faaliyet Raporları Genelgesi uyarınca halen adalet sistemimizde yer alan bu uygulamanın alanının genişletileceği taahhüdü, yargısal faaliyetlerin hesap verilebilirlik ve saydamlık ilkeleri temelinde kamuoyu denetimine açılmasını hedeflemektedir. Şeffaflık ilkesi çerçevesinde öngörülen bu hedef faaliyetlerin, aynı zamanda nesnel anlamda yargının bağımsızlığını da güvence altına alacak tedbirleri öngördüğü ifade edebilir.

İNSAN KAYNAKLARININ NİTELİK VE NİCELİĞİNİN ARTIRILMASI

Yargı mensupları ile adliye çalışanlarının niteliğinin artırılması meselesini meslek öncesi eğitim-öğretim süreçlerinin yetkinliği üzerinden konu edinen üçüncü amaç kapsamında belge, 7 temel hedef ve 28 faaliyet alanı belirlemiştir. Bu kapsamda öncelikle belgede “*hukuk eğitiminin niteliğinin artırılması için yeni bir model oluşturulması*” (3.1) hedef olarak öngörülmüştür. Öngörülen yeni hukuk eğitimi modeli kapsamında öncelikle hukuk lisans öğreniminin süresi, kontenjan kapasitesi ve başarı sıralama ölçütünün yeniden belirlenmesi gibi meselelere dikkat çekilmiştir. Hukuk öğretimini icra eden akademik personelin niteliğine ilişkin ilkelerin ve sayısal yeterliliğin belirlenmesi bu kapsamda ele alınacaktır. Hukukçuluk mesleğinin icrasında bilgisel ve düşünsel açığı kapatılabilmek adına özellikle hukuk lisans müfredatının gözden geçirilmesi, analitik düşünme becerisi ve dil yetisinin geliştirilmesi amacıyla faaliyetler öngörülmüştür.

İkinci hedef olarak “*hukuk alanındaki mesleklere giriş sistemi için yeni bir model geliştirilmesi*” (3.2) öngörülmektedir. Bu kapsamda tüm hukuk fakültesi mezunlarının hukuk mesleklerine kabul için Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı adı altında bir eleme sisteminden geçirilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda hakim

ve savcılık, noter yardımcılığı ile avukatlık mesleklerine kabul şartı niteliğinde bir giriş sınavı düşünülmektedir.

Strateji belgesinde yer alan özgün reformcu adımlardan birisi de yargı sistemimizde “*hakim ve savcı yardımcılığı kurumunun ihdas edilmesine ve mesleğe giriş usulünün değiştirilmesine*” (3.3) yönelik öngörüdür. Yardımcılık kadrosunda belirli süre görev icra ettikten sonra hakimlik-savcılık mesleğine geçiş için ayrı bir sınavın yapılması hedeflenmektedir. Mesleki yeterliliğin temini ve tecrübe bilginin edinimi adına, böylesi bir kurumun ihdası önemlidir. Bu uygulamanın, erken yaşta kürsü hakimliğini mümkün kılan mevcut sistemin ortaya çıkardığı özellikle tecrübe eksikliğine ilişkin sorunlara dönük çözüm üretebilme imkanından söz edebiliriz.

Belge, “*yargıda meslek öncesi ve meslek içi eğitimin niteliğinin geliştirilmesini*” (3.4) temel hedeflerden birisi olarak belirlemiştir. Bu kapsamda hakim ve savcılarının meslek öncesi ve meslek içi eğitiminin akademik düzeyde icrası görevini yerine getiren Türkiye Adalet Akademisinin yeniden kurulması öngörülmüştür. Nitekim bu belgenin kamuoyu ile paylaşılmasından önce akademi, 02 Mayıs 2019 tarihli ve 34 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden kurulmuştur. Belgede bu hedef kapsamında olmak üzere birçok eğitim faaliyeti öngörülmüştür. Bu öngörü doğrultusunda insan hakları hukuku, hukuk metodolojisi ve hukuki argümantasyon gibi disiplinlere yeni öğrenim paketleri içinde yer verilmesi hedeflenmiştir. Belgede mesleki yetkinliği temin adına sürekli ve zorunlu bir eğitim modeli önerilmiştir. Ayrıca, hakim ve savcılık mesleğinin daha yetkinlikle icra edilebilmesi adına öngörülen uzmanlık güvencesini temin amacıyla hukuki uzmanlaşmaya yönelik eğitim programlarının ihdası hedeflenmektedir. Hakim ve savcılarının lisansüstü öğrenim görmelerinin teşvik edilmesi ve yabancı dil seviyesinin yükseltilmesi amacına matuf olarak kurumsal politikaların geliştirilerek sürdürüleceği öngörülmektedir.

Belgede “*yargı çalışanlarına ilişkin eğitim faaliyetlerinin güçlendirilmesi*” (3.5) hedefi belirlenmiştir. Bu kapsamda, personel eğitim merkezlerinin sayısının artırılması ve bu merkezlerde verilecek olan eğitim modülleri ve programlarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Burada sürekli eğitim anlayışı doğrultusunda, eğitim alan personel sayısının artırılması yönünde bir hedef tayin edilmiştir. Özellikle yardımcı personele yönelik olarak uygulanacak olan eğitim programlarının gerçekleştirilebilmesi için ikinci belge döneminde Ankara ve Rize personel eğitim merkezleri faaliyete geçirilmiştir. Reform perspektifi olarak adalet hizmetlerinde

görev yapan yardımcı personel sayısının niceliksel artışının²⁰ yanı sıra ilgili insan kaynağının niteliğinin de eğitim yolu ile yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Yargı sistemimizde görev yapacak olan adalet personelinin mesleki yetkinliğini temin etmek amacıyla matuf olarak, “*mesleki ve teknik liselerin adalet alanları ile adalet meslek yüksekokullarının kapasitelerinin geliştirilmesi*” (3.6) bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsamında mesleki ve teknik liselerin adalet alanları ile adalet meslek yüksekokullarının sayı ve kontenjanlarının artırılması amaçlanmaktadır. Adalet personelinin mesleğe kabulünün, ilgili mesleki ve teknik alanlarda özel öğrenim görmüş adaylar arasından seçilmek suretiyle gerçekleştirilmesi bir hedef olarak belirlenmiştir.

Yargı sistemimizin en temel sorunlarının başında yargı mensuplarının sayısal yetersizliği ve iş yükü yoğunluğu gelmektedir. Bu soruna çözüm üretme anlayışıyla Belgede “*hakim, Cumhuriyet savcısı ve yargı çalışanı sayısının iş yüküyle orantılı şekilde artırılması*” (3.7) hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda temel hedef, Avrupa Konseyine üye ülkelerin niceliksel standardına, yani kişi başına düşen hakim ve savcı ile personel sayısına erişmek olarak tayin edilmiştir. Nitekim belgede yer aldığı üzere 2014 yılında hakim ve Cumhuriyet savcısı sayısı, 14.500’den 2019 yılı Şubat ayı itibarıyla 19.394’e çıkmıştır. Önümüzdeki süreçte bu belge döneminde Avrupa Konseyi ortalamasına ulaşılabilmesi öngörülmektedir.²¹

İnsan kaynaklarının yalnızca niceliksel yönden değil, niteliksel açıdan da geliştirilmesi bu hedef kapsamında bir perspektif olarak belirlenmiştir. İlgili hedef doğrultusunda yalnızca mesleki eğitimle sınırlandırılmayan genel ölçekli bir eğitim-öğretim vizyonu öngörülmüştür. Bu anlayış çerçevesinde daha önceki belge döneminde yargı mensuplarının yabancı dil eğitimi almaları, uluslararası alanda öğrenim görmeleri ve akademik kariyer yapmaları için gereken imkanlar oluşturulmuş ve kolaylıklar sağlanmıştır.

Belgenin reform vizyonu açısından bu amaç, bir bütün olarak meslek öncesi evreden başlamak üzere eğitim-öğretim boyutunu dikkate almak suretiyle esaslı bir noktaya işaret etmektedir. Türkiye’nin genç nüfus oranı ile oluşan demografik

20 Belgede kaydedildiği üzere adalet teşkilatında görev yapan toplam personel sayısı 2014 yılında 100.225 iken bu sayı 2019 yılı itibarıyla 123.175’e ulaşmıştır. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi, Hedef (3.5).

21 Avrupa Konseyi Adaletin Etkililiği Komisyonu (CEPEJ) tarafından 2016 yılı verilerine dayalı olarak hazırlanan 2018 yılı “Avrupa Yargı Sistemleri Raporu” verilerine göre, yüz bin kişi başına düşen hâkim sayısının Avrupa ortalaması 25.1 iken, Türkiye’de bu sayı 14.1’dir. Yüz bin kişi başına düşen savcı sayısının Avrupa ortalaması ise 11.7 iken, Türkiye’de bu sayı 6’dır. <https://www.coe.int/en/web/cepej/special-file-publication-2018-edition-of-the-cepej-report-european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice> Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla yüz bin kişi başına düşen hâkim sayısı 16.67, savcı sayısı 7.5 olmuştur. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi, Hedef (3.7).

dinamiği oldukça yüksek bir yükseköğrenim talebi doğurmuştur. Yükseköğretim sistemimiz bu talep yoğunlaşması karşısında yeteri kadar arz üretebilme ya da okullaşma oranlarını artırma yönlü eğilimini özellikle son onlu yıllarda sürdürmüştür. Merkezi yönetimin bu yöndeki yükseköğretim politikası doğrultusunda bugün 200'ün üstünde üniversite, yükseköğrenimin elitist/seçkin düzeyden kitleselleşmeye doğru evrilmesine hizmet etmiştir. Ancak bu niceliksel artış, genelde üniversite eğitiminde ve özelde ise hukuk eğitiminde ciddi anlamda bir nitelik kaybına yol açmıştır. Yetkin bir mesleki formasyonun elde edilebilmesi adına, lisans öğrencilerine güçlü bir hukuk nosyonu kazandıracak nitelikli bir hukuk öğreniminin gerekliliği aşikardır. O nedenle hem demografik gerçeklik doğrultusunda okullaşma oranlarının tayin edilmesi ve hem de kitleselleşme neticesinde ortaya çıkabilecek niteliksel yetersizlikleri gidermek amacıyla yükseköğretim kapasitesi geliştirilmelidir.

PERFORMANS VE VERİMLİLİĞİN ARTIRILMASI

Performans ve verimliliğin artırılmasını temel amaçlardan birisi olarak belirleyen belge, bu kapsamda 15 temel hedef ve 63 faaliyet alanı belirlemiştir. Bu amaç, kamu hizmetlerinin sunulmasında modern dünyada yaygınlık kazanan toplam kalite, etkinlik, verimlilik ve performans ilkeleri üzerinden yargı hizmetinin yapılandırılması hedefine yöneliktir.

Bu çerçevede “*adalet sisteminde performans ölçümü ve geliştirilmesi ile kalitenin artırılmasına yönelik araçların güçlendirilmesi*” (4.1) hedefi kapsamında Performans Esaslı İzleme Sisteminin kurulması öngörülmüştür. Performans odaklılık çerçevesinde HSK Teftiş Kurulu bünyesinde Yargıda Performans Ölçüm ve Takip Merkezi kurulmasının planlandığı kaydedilmiştir.

Yargı sistemimizin işleyişi noktasında kamuoyunda dikkat çeken eleştiri noktalarından birisi adaletin gecikmesi sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorununun çözümlenmesi noktasında önemli bir hedef olarak belirlenen “*Yargıda Hedef Süre*” (4.2) uygulaması daha önceki belge döneminde başlatılmış olan yerinde bir uygulamadır. Yargıda bir iç zaman yönetimi öngören bu uygulama aracılığıyla sistemin şeffaflığının artırılması ve makul sürede yargılanma hakkının daha etkin biçimde korunması amaçlanmaktadır. Bu amacı teminen ikinci belge döneminde ilk derece mahkemelerinin sayısı artırılmıştır. Şöyle ki, belgede kaydedilen verilere göre 2014 yılında adli yargıda mahkeme sayısı 6.084 iken 2018 yılında bu sayı 6.301'e çıkmıştır. Benzer bir artış idari yargı alanında da söz konusu olmuş ve 191 olan mahkeme sayısı 195'e çıkartılmıştır.

Ayrıca bu hedef kapsamında olmak üzere, daha spesifik biçimde savcılık ve mahkemelerin de genel hedef süre içerisinde kalarak kendi hedef sürelerini belirlemeleri öngörülmektedir. Hedeflenen sürelerle kurumsal riayeti temin amacıyla, adli süreçlerde gerekli olan bilgi ve belgelerin ulaştırılmasında etkin zaman yönetiminin temini adına gerekli tedbirlerin alınması bir hedef faaliyet olarak kaydedilmiştir.

Belgenin dikkat çeken reformcu öngörülerinden birisi de hakimlerin mesleki yaşamlarında ceza veya hukuk hakimi olarak uzmanlaşmalarının hedeflenmesidir. Bu hedef, “*ihtisas mahkemelerine ve uzmanlaşmaya yönelik uygulamaların artırılacağı*” (4.3) yönündeki öngörü ile ortaya konulmuştur. Bu çerçevede imar, çevre ve enerji gibi ihtisası gerekli kılan hukuksal alanlarda özel mahkemelerin kurulması öngörülmüştür. Söz konusu ihtisas yargı mercilerinde görev yapacak olan hakimlerin uzmanlık eğitimi almaları da bir hedef faaliyeti olarak kaydedilmiştir.

Türk yargı sisteminde 26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun ile yer bulan istinaf yargılamasının alanının genişletilmesi ve güçlendirilmesine yönelik olarak bir hedef belirlenmiştir. Belgede “*istinaf mahkemelerinin güçlendirilmesi*” (4.4) yönündeki hedef doğrultusunda istinaf yargılaması yapan yeni bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçirilmesi hedeflenmiştir. İlgili Kanun’un yürürlüğe girmesinden yaklaşık 12 yıl sonra bölge adliye mahkemeleri 20.07.2016 tarihinde 7 yerde faaliyete geçmiştir. 2017 yılında bu mahkemelerin sayısı önce 9’a daha sonra 2018 yılında 11’e çıkartılmıştır. Bunun yanı sıra idari yargı alanında istinaf yargılaması yapan bölge idare mahkemeleri ise 7 yerde faaliyete geçirilmiştir.

Yargı sistemimizin işleyişinin etkinlik ve verimliliği adına önemli bir kurumsal yapı olarak bilirkişilik sisteminin iyileştirilmesine dönük bir hedef belirlenmiştir. Bu noktada sistemin iyileştirilmesi ve ilgili müessesenin yeniden yapılandırılması adına 03.11.2016 tarihinde yürürlüğe giren 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu, mevzuat alanında ilk önemli adımı oluşturmuştur. “*Bilirkişilik sisteminin etkinliği ve verimliliğinin artırılacağı*” (4.5) yönündeki hedef doğrultusunda uzmanlık alanı temelinde bu görevi icra edeceklerin üstleneceği dosya sayısının belirlenmesinden raporların standartlarına kadar belirli faaliyetler öngörülmüştür.

Yargı hizmetinin sunulmasında hem zaman yönetimi ve hem de performans açısından teknolojik altyapısı güçlü bir adalet mekanizmasının kurulması hayati bir önemi haizdir. O yüzden çağın teknolojik imkanlarının etkin biçimde kul-

lanıldığı bir mekanizmanın varlığı gereklilik arz etmektedir. Bu meyanda belge, “teknolojik imkanlardan da yararlanılarak adalet hizmetlerinin vatandaş odaklı sunulmasını” (4.7) bir hedef olarak belirlemiştir. Somut biçimde halen kullanılmakta olan ses ve görüntü bilişim sisteminin (SEGBİS) kullanım etkinliği ve yaygınlığının artırılması hedef faaliyetler olarak kaydedilmiştir.

Yargı hizmetinin sunulmasında temel sorunlardan birisi zaman yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda olmak üzere, yargı sistemimiz duruşma takvim ve zamanlamalarının planlanması noktasında ciddi bir sorunla yüzleşmektedir. Niceliksel olarak yargı mensubunun yetersizliği ve iş yükü yoğunluğu gibi baş etkenlerin bir neticesi olarak duruşma saatlerinin planlanması sorununu çözebilmek amacıyla bir hedef belirlenmiştir. Somut olarak bu hedef şöyle ifade edilmiştir. “Duruşma saatlerinin aynı ya da çok kısa aralıklarla verilmesi uygulamasına son verilecek ve duruşmaların hakim, savcı ve avukatların işin usulüne ve esasına yoğunlaşmasını mümkün kılacak şekilde yeniden tasarlanması sağlanacaktır.” (4.8) Bu hedefi tahakkuk ettirme amacına matuf olarak öngörülen önemli faaliyetlerden birisi, asliye ceza mahkemelerinde duruşma savcılığı uygulamasına yeniden geçilmesi olarak belirlenmiştir. Bu hedef çerçevesinde yine duruşma kayıt uygulamasının doğrudan kayıt uygulamasına dönüştürüleceği kaydedilmiştir. Bunların dışında hukuk mahkemelerinde SEGBİS uygulamasının yaygınlaştırılması gibi başka hedef faaliyetlerin de belirlendiği görülmektedir.

Ses ve görüntü bilişim sistemlerinin hukuk ve ceza yargılamalarında kullanılması, kuşkusuz yargıda makul süre uygulamasını realize edilebilir kılacak; ve bu durum dolaylı biçimde adalet hizmeti sunulan vatandaşlar nezdinde memnuniyet yaratacaktır. Ancak özellikle ceza muhakemesinde bu sistemin (SEGBİS) işletilmesinin, ceza adaleti açısından birtakım sorunlar doğurma durumu dikkate alınmalıdır. Özellikle muhakeme sürecinde taraf, sanık, tanık ya da ifadelerine başvurulması gereği doğan kişilerin beyanlarının ve tüm delillerin bilişim sistemi üzerinden dolaylanmak suretiyle alınmasının, ceza yargılamasında vasıtasızlık veya doğrudan doğrualık ilkesini²² haleldar edeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum, ilgili davada hakim vicdani kanaatini oluşturma, mahkemenin takdir hakkını hakkaniyetle kullanma veya somut olay adaletini nesafetle tecelli ettirme imkanını ortadan kaldırabilir. Bu nedenle, bilişim teknolojisinin gelişimine bağlı biçimde gündelik yaşamımıza giren ve

22 Ceza Muhakemesi Hukuku açısından konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Cihan, Erol; Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yayınları, 3. Tıpkı Baskı, İstanbul 1998, s. 26-28. Şahin, Cumhuriyet; Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku II*, Seçkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2018, s. 108-111.

yaşamımızı kolaylaştıran bu türden imkanların kullanımı konusunda daha derinlikli bir değerlendirmenin gerektiği aşıkardır.

Yargı hizmetinin sunulmasında merkezi işlevsel önemi haiz “*mahkeme yazı işleri müdürlüklerinin güçlendirilmesi*” (4.9) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda öncelikle bu birimin görev ve yetki alanının genişletilmesinin yanı sıra bunun bir kariyer meslek olarak yapılandırılması hedef etkinlik olarak öngörülmüştür. İlgili hedef çerçevesinde adli ve idari yargı mahkemelerinde ön büroların ihdası uygulaması hedeflenmiştir.

Diğer kamu hizmetlerinin sunumunda olduğu üzere yargı hizmetinin verilmesinde de bilişim sisteminin güvenlik ve gelişim düzeyi önemlidir. Bu noktada belge, “*yargıda bilişim sistemlerinin geliştirileceğine*” (4.10) yönelik bir hedef belirlemiştir. Bu kapsamda olmak üzere, kullanılacak olan bilişim sisteminin siber güvenlik standardının geliştirilmesine yönelik bir hedef faaliyet öngörmüştür. Bunun yanı sıra, dünyada giderek yaygınlaşma eğilimi gösteren yapay zeka ve uzman sistem uygulamalarının yargı sistemimize de adaptasyonu için yeni çalışmaların yapılacağına dönük bir faaliyet belirlenmiştir.

Yargı sisteminin asli kurumsal unsurlarından birisini oluşturan “*Adli Tıp Kurumu'nun kapasitesinin güçlendirilmesi*” (4.11) temel hedeflerden birisi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere adli tıp hizmetlerinin ülke geneline yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Söz konusu amacı tahakkuk ettirebilmek adına, insan kaynakları ile fiziksel ve teknolojik altyapının geliştirilmesi hedef faaliyetler olarak belirlenmiştir. Yine hedef süre uygulamasının Adli Tıp Kurumunun hizmetleri açısından getirilmesi de bir hedef faaliyet olarak öngörülmüştür.

Belgenin önemli hedeflerinden birisi de “*üniversitelerle iş birliği halinde çalışmalar yapmak üzere bir enstitü kurulmasıdır*” (4.12). Mukayeseli hukuk, ceza hukuku, infaz hukuku ve idare hukuku gibi disiplinler alanları kapsayacak bir akademik yapılanmaya sahip olacak bir enstitü kurulması hedeflenmektedir. Özellikle adalet hizmetinin yetkinliğinin artırılması bağlamında yargı politikalarının üretilmesi noktasında böylesi bir akademik yapının oluşturulması önem arz etmektedir.

Belgede “*uluslararası adli yardımlaşma ve adli iş birliği geliştirilmesi*” (4.13) yönlü hedef, hem yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın hukuki gereksinimlerine cevap vermek ve hem de sınır aşan suç türleri (terör suçu, insan ticareti, uyuşturucu madde ticareti gibi) ile mücadele noktasında ülkeler arası iş birliği temelinde etkin bir mücadele imkanı yaratması açısından önemlidir. Bu hedef kapsamında, adli yardımlaşma ve iş birliğinin geliştirilmesi noktasında somut

birtakım faaliyetler belirlenmiştir. Tanıma ve tenfize ilişkin usullerin gözden geçirilmesi ve basitleştirilmesi ile Adalet Bakanlığının yurtdışı teşkilatının güçlendirilmesi de bu kapsamda kaydedilen etkinliklerdendir.

Türkiye'nin uluslararası alanda benimsemiş olduğu proaktif dış politik vizyon doğrultusunda, bir kısım büyükelçilik ve uluslararası kuruluşlar nezdinde daimi temsilciliklerde 2012 yılında adalet müşavirleri görevlendirmesi gerçekleştirilmiştir. İkinci belge döneminde ise bu anlayış doğrultusunda gereken atamalar yapılmış ve bu uygulamanın yasal altyapısı oluşturulmuştur.²³ Bu kapsamda olmak üzere, 2015 yılından bu yana 12 ülke ile adli iş birliği konusunda ikili antlaşmalar ve çok taraflı sözleşmeler/ek protokoller imzalanmıştır.

Belgede “*yargı teşkilatının AB katılım sürecine ilişkin proje geliştirme ve uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi*” ile “*yargı mensuplarının AB hukuku konusunda farkındalığının artırılması*” (4.14) temel hedeflerden birisi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere, yurtiçi ve yurtdışı eğitim organizasyonları hedef faaliyetlerden birisi olarak belirlenmiştir. Yürütülen projelerin etkinlik ve sürdürülebilirliğinin takip ve ölçülebilmesine ilişkin kapasitenin geliştirilmesi hedeflenmektedir. AB'nin ilgili mevzuatı ile Avrupa Birliği Adalet Divanının önemli kararlarının çevirisinin yapılması da hedef faaliyetlerden birisi olarak belirlenmiştir. İnsan kaynağının yetkinliğinin geliştirilmesi amacına matufen, yargı mensuplarının Avrupa Birliği kurumlarında staj görme imkanının sağlanacağı öngörülmüştür.

Yargı hizmetinin süreçsel niteliğinin geliştirilmesi kadar önem arz eden bir başka boyut da sözü edilen hizmetin sunulduğu mekanın mimari açıdan uygunluğudur. Bu kapsamda olmak üzere belgede “*yeni bir adliye mimarisi anlayışının geliştirileceği*” (4.15) yönünde temel hedef belirlenmiştir. Söz konusu hedef, yargı hizmeti sunulan binaların yapı kalitesi ve ergonomisi dışında, ilgili kamu hizmetinin niteliğine uyumlu bir mimari üslubun var edilmesini de kapsamaktadır. Zira adaletin tevzi edildiği mekanların sunulan hizmetin mehabetine ve ruhuna uygunluk arz etmesi önemlidir. Bu önemli hedef çerçevesinde farklı tip ve büyüklükte projelerin geliştirileceği öngörülmüştür. Bu öngörü daha önceki belge döneminde adalet hizmet binalarının yenilenmesi çalışmalarının tamamlayıcısı niteliğindedir. Nitekim belgede ifade edildiği üzere, 2014 yılından bu yana 54 adalet hizmet binasının yenilenmesi tamamlanmıştır.

23 Avrupa Birliği nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (Brüksel), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (Viyana), Avrupa Konseyi nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (Strazburg) ile Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (New York ve Cenevre), Berlin, Brüksel, Lahey, Londra, Moskova, Paris ve Vaşington Büyükelçilikleri. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi, Hedef (4.13).

Belgenin reform stratejisine uygun biçimde, hem kişisel olarak yargısal görevi icra eden yargı mensuplarının hem de bütünlüklü biçimde yargı hizmetini sunan tüm kurumsal yapının performans ve verimliliğinin kalite odaklı biçimde geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kamu hizmetlerinin sunumunda verimlilik ve etkinliğin temini meselesi, modern kamu yönetiminin problematiklerinden birisini oluşturmaktadır. Modern yönetim anlayışı, kamu hizmeti sunan insan kaynağı ve kurumsal yapıların performanslarını ölçümlemek adına ilgili mesaiyi hem süreçler ve hem de görevlendirilmiş sorumlular açısından değerlendirmektedir. Bu anlayışa uygun biçimde belge, kamusal güveni tesis etme saiki ile yargı hizmetinden memnuniyeti temin etmek amacıyla birtakım hedefler tayin etmiştir. Ancak yargı hizmetinin diğer kamu hizmetlerinden ayrıksı özgül niteliği dikkate alınmak durumundadır. Kalite, verimlilik, performans ve verimlilik kaygısının yargı bağımsızlığını zaafa uğratacak bir baskıya dönüşmemesi icap etmektedir. Bu olası baskının, yargısal görevin etkili biçimde ifasını zora sokma riskini ya da ihtimalini dikkate almak gerekmektedir.

SAVUNMA HAKKININ ETKİLİ KULLANIMININ SAĞLANMASI

Belge, uyumsuzlukların oluşmasını engellemeyi veya kolay biçimde çözülmesini temin etmeyi hedefleyen önleyici/koruyucu hukuk uygulamaları kapsamında savunma hakkının etkili kullanımının sağlanmasına yönelik bir amaç belirlemiştir. Yargıya konu olan olgusal hakikatin ortaya çıkarılmasından somut olay adaletinin tecellisine kadar yargısal adaletin kurucu öznelerinden birisini savunma hakkını kullanan kişi/makam oluşturmaktadır. Bu kutsal hakkın etkili biçimde kullanımını temin etmek amacıyla matuf olarak belgede 3 temel hedef ve 11 faaliyet konusu belirlenmiştir.

Yargısal adalet, hakim, savcı ve avukatlardan oluşan üçlü kolektif aklın bir etkinliği olarak tezahür eder. Bu kolektif aklın etkin biçimde tesisi ile hukukun üstünlüğü ilkesi varlık bulur. Somut biçimde bu asli unsur, savunma hakkı olarak tanımlanan bir temel insan hakkı şeklinde literatürde yer almaktadır. Tarihsel kökeni itibarıyla kadim bir geçmişe sahip olan savunma hakkının bir temsilci, vekil veya müdafî aracılığıyla icra edilebilir niteliği avukatlık mesleğinin doğumuna imkan sağlamıştır. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 1. maddesinde avukatlık, bir kamu hizmeti ve serbest meslek olarak tanımlanmıştır. Temel bir hak olarak savunma hakkı böylesi önemli bir mesleki hizmet vasıtasıyla tahakkuk ettirilebilir

niteliktedir. Ancak bütün bunlara rağmen ülkemizde, avukatlık mesleğine giriş konusunda diğer dünya ülkelerinden ayrık biçimde herhangi bir eleme sistemi öngörülmemektedir. Kamuoyunda mesleki bilgi ve tecrübe yetersizliğinden ötürü ortaya çıkan birçok sorun ve yakınmalara tanık olunmaktadır. Belge tam da bu sorunu çözümlene iradesiyle avukatlık mesleği için de Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı öngörmektedir.

Belgede bu kapsamda “*niteliğin artırılması hedefi çerçevesinde avukatlık mesleğine giriş usulünün değiştirilmesi*” (5.1) hedefi kaydedilmektedir. İlgili hedef kapsamında avukatlık stajına başlayabilmek için yukarıda değinmiş olduğumuz giriş sınavı koşulu öngörülmektedir. Halen icra edilmekte olan avukatlık stajının süre, etkinlik ve verimlilik açısından değerlendirmesine yönelik çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir.

İlgili amaç kapsamında ikinci hedef olarak “*savunmanın yargılamalara daha etkin katılımının temini*” (5.2) belirlenmiştir. Bu hedef, savunmanın yetki ve etkinlik alanlarını genişletme ve tahkim etmeye dönük birtakım faaliyetler öngörmüştür. Bu kapsamda, avukatların bilgi ve belge teminine ilişkin yasal yetkilerinin genişletilmesi, bazı iş ve işlemlerin avukat aracılığıyla yapılması ve bazı davalarda avukatla temsil zorunluluğu getirilmesi gibi faaliyetler kaydedilebilir. Yine bu kapsamda olmak üzere, geçen belge döneminde faaliyete geçen Mobil Avukat Bilgi Sistemi uygulamasını kaydedebiliriz. Bu uygulama, özellikle avukatların yargılama işlemlerini daha rahat takip edebilmelerini temin etmek amacıyla hazırlanmıştır.

“*Yargının kurucu unsuru olan savunmayı temsil eden avukatların mesleklerini daha rahat ifa edebilmelerine yönelik yeni uygulamalar geliştirileceği*” (5.3) yönündeki hedef kapsamında, kamu avukatlarının özlük haklarına ilişkin iyileştirme ve hizmet binalarında avukatlara mesleklerinin icrasında kolaylıkların sağlanması gibi faaliyetler öngörülmüştür.

Savunma hakkının etkili biçimde kullanılabilmesi meselesi, yalnızca ilgili mesleğin icrasında sunulacak olan kurumsal kolaylıklardan ibaret değildir. Bundan da önemlisi savunma mesleğini icra edenlerin donanımsal yeterlilikleri ile mesleki itibarı yükseltmeleri meselesidir. Bu noktada ilgili mesleğe kabulde adayların bilgisel donanımını ölçmeyi hedefleyen bir eleme mekanizmasının öngörülmesi önemlidir. Belgede yıllardır ülke gündeminde yer alan bu meselenin çözümlenmesine ilişkin somut bir hedef öngörüsünün bulunması mesleki yetkinliğin temini adına umut vericidir.

ADALETE ERİŞİMİN KOLAYLAŞTIRILMASI VE HİZMETLERDEN MEMNUNİYETİN ARTIRILMASI

Belge, yine önleyici/koruyucu hukuk uygulamaları kapsamında adalete erişimin kolaylaştırılması ve hizmetlerden memnuniyetin artırılması amacı doğrultusunda 11 temel hedef ve 36 adet faaliyet alanı belirlemiştir. Bu amaç, hukukun üstünlüğü ilkesinin bir gereği olarak kabul edilen adalete eşit biçimde erişim hakkının zorunlu bir unsuru olarak düzenlenmiştir. Düzenlemeye konu olan amacın kapsamı hizmet kalitesinin artırılması ve dolaylı olarak adalet hizmeti alan yurttaşların memnuniyetinin artmasını da kapsar biçimde genişleme göstermiştir.

Daha önceki belge döneminde öngörülen koruyucu hukuk uygulamaları, adalete erişim açısından oldukça önemli bir katkı sağlamıştır. Bu kapsamda olmak üzere, Koruyucu Hukuk Projesi üzerinden ilköğretim çağından itibaren çocuklara temel hukuk bilgisinin verilmesi ve toplumsal bir hukuk kültürünün oluşturulması hedeflenmiştir. Söz konusu hedefe yönelik olarak 2013-2014 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanan hukuk ve adalet dersinin kapsamı genişletilmiştir. Belgede yer aldığı üzere ilgili sınıflarda bu dersi seçen öğrenci sayılarında dramatik bir artış gözlenmiştir.²⁴

Adalete erişimin kolaylaştırılması amacıyla hem adli ve hem de idari yargıda “başvuru sürelerinin yeniden düzenlenmesi ve süreçlerdeki belirsizliklerin ortadan kaldırılması” (6.1) birinci hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda dava açma ve kanun yoluna başvuru sürelerinin gözden geçirilerek yeknesaklığın getirilmesi hedef faaliyet olarak zikredilmiştir. Yargılama süreçlerinde görevsizlik ve yetkisizlik kararlarından kaynaklı gecikmelerin önüne geçmeyi amaçlayan bir model arayışı da bir hedef faaliyeti olarak kaydedilmiştir.

Vatandaşın adalet hizmetine etkin ve kolay biçimde erişimini temin etmek amacıyla “adli yardım sisteminin güçlendirilmesi” (6.2) ikinci hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere, özel hukuk alanında bir hukuki yardım sisteminin kurulması öngörülmüştür. Adli yardıma başvuru sürecinin prosedürel kolaylaştırma suretiyle iyileştirilmesi bir hedef faaliyeti olarak kaydedilmiştir. Adli yardım hizmetinin kalite ve etkinliğinin artırılması amacıyla avukatlara hizmetleri karşısında verilen ücretin artırılması hedef olarak zikredilmiştir. Arabuluculuk

24 Dersi seçen öğrenci sayısı 2013-2014 eğitim öğretim yılında 26.868, 2014-2015 eğitim öğretim yılında 70.511, 2015-2016 eğitim öğretim yılında 98.247, 2016-2017 eğitim öğretim yılında 97.055, 2017-2018 eğitim öğretim yılında 89.082, 2018-2019 eğitim öğretim yılında 126.847 olmuştur. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi, Hedef (6.1).

süreci açısından da ilgililere adli yardım hizmetlerinin sunulması öngörülmüştür. Adli yardım hizmetinin sunumundan hizmet kalitesi ve memnuniyeti temin etmek adına, bu hizmeti veren avukatlara sürekli bir eğitimin verilmesi hedeflenmiştir. Yine bu noktada önemli bir faaliyet olarak kırılgan grupların ihtiyaçlarına duyarlı bir sistemin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Bu amaç kapsamında “*Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nde ve Engelli Hakları Kanunu’nda yer alan ilkeler doğrultusunda engelli dostu uygulamaların geliştirilmesi*” (6.3) hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, adliyelerde engelli yurttaşların adalete erişimi kolaylaştırılacaktır. Benzer şekilde ceza infaz kurumlarında engelli yurttaşların da yaşamını kolaylaştıracak tedbirlerin alınması bir hedef faaliyeti olarak öngörülmüştür.

Özellikle adli yardım sistemi içerisinde “*kadın haklarına ilişkin uygulamaların geliştirilmesi*” (6.4) bir hedef olarak yer almaktadır. Tüm adalet sisteminde kadın hakları bilincinin geliştirilmesi adına hizmet içi eğitim ve hizmet öncesi eğitim süreçlerinde kadın haklarına yönelik programların geliştirilip uygulanması öngörülmüştür. Bu öngörü özellikle, ülkemizde son yıllarda giderek artış gösteren kadına yönelik şiddet olayları karşısında kadınların haklarına ilişkin güvencelerin tahkim edilmesi adına önemlidir.

Adalete erişimin engelsiz ve kısıtsız biçimde etkin olarak temin edilebilmesi adına yaşlı olan yurttaşların adliyelerde hizmete erişimini “*kolaylaştıracak önlemlerin alınması*” (6.5) hedeflenmektedir. Bu noktada adliye personelinin hizmet içi eğitimler yoluyla yaşlıların gereksinimlerine duyarlılığının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Benzer bir anlayış doğrultusunda “*yabancıların da adalete erişiminin güçlendirilmesi*” (6.6) amaçlanmıştır. Suriye’de yaşanan savaş, ülkemize yoğun bir göç dalgasının yönelmesine yol açmıştır. Söz konusu zorunlu göç dalgası kaçınılmaz biçimde adalet sistemimiz açısından yönetilmesi icap eden yeni birtakım meseleleri beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede mültecilerin adalete erişimini konu edinen birçok eğitim çalışması ve proje yürütülmüştür. Kısıtsız biçimde mültecilerin veya yabancıların adalete erişimi temel bir hedef olarak belirlenmiş ve bu hedef kapsamında somut faaliyetler belirlenmiştir. Yabancıların adalete erişimini kolaylaştıracak biçimde farklı dillerde şüpheli, sanık ve mağdur hakları formlarının ve broşürlerin hazırlanması düşünülmüştür.

“*Adalete erişim imkanlarının artırılması hedefi doğrultusunda hukuki himaye sigortasının geliştirilmesi*” (6.7) bu reform belgesinin özgün hedeflerinden birisi olarak kaydedilebilir. İlgili hedef kapsamında hukuki himaye sigortasının

yaygınlaştırılması amacıyla farkındalık çalışmalarının yapılması bir faaliyet olarak belirlenmiştir.

Yargıya olan güvenin tesisi ve sürdürülebilirliği adına “*yargı hizmetlerinden memnuniyeti etkileyen unsurların tespitine*” (6.8) yönelik etkinliklerin yapılması başka bir hedefdir. Bu hedef kapsamında iki faaliyet konusu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, periyodik biçimde memnuniyet anketlerinin yapılmasıdır. İkincisi ise, akademisyen ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile gerçekleştirilecek düzenli istişari toplantıların yapılmasıdır.

Adalet erişiminin kolaylaştırılması ve adalet hizmetlerinden memnuniyeti temin amacıyla yargı sistemimizde “*medya ve halkla ilişkilerin kurumsallaştırılması ve vatandaşların işlerini kolaylaştıracak uygulamaların geliştirilmesi*” (6.9) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda halen adliyelerde bulunan medya iletişim bürolarının yeni adıyla medya ve halkla ilişkiler büroları olarak yeniden yapılandırılması öngörülmüştür. Bu kapsamda bütün ağır ceza merkezi olan adliyelerde danışma masalarının oluşturulması hedeflenmektedir. Memnuniyet ilkesi doğrultusunda mahkeme ve savcılık yazı işleri müdürlüklerinde görev yapan personelin iletişim becerilerinin geliştirilmesi adına eğitim programlarının düzenlenmesi de bir hedef faaliyeti olarak belirlenmiştir.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda “*kamuoyunu bilgilendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi*” (6.10) hedeflenmiştir. Bu kapsamda, mahkeme kararlarının kamuoyu ile paylaşılması düşünülmüştür. Yine bu çerçevede bizatihi yargı sistemini tanıtan ve süreçleri anlatan bilgilendirici broşürlerin hazırlanarak dijital erişime sunulması bir faaliyet olarak öngörülmüştür.

Yargısal etkinliğin hukuka ve adaletle uygun biçimde tam anlamıyla tahakkuk adına tanıkların ilgili yargısal süreçlerde varlığı önem arz etmektedir. Bu kapsamda uygulamada Türk yargı sisteminin yüzleştiği temel sorunlardan birisine çözüm babında “*tanıklığı zorlaştıran uygulama ve yaklaşımların ortadan kaldırılması*” (6.11) yine temel hedeflerden biridir. İlgili hedef kapsamında, tanıklığın önemine ilişkin bilgilendirici broşürlerin hazırlanmasından adliyelerde tanık bekleme odalarının ihdasına kadar bir dizi faaliyetin icrası öngörülmüştür.

Adalet erişimi, adil yargılanma hakkının normatif içerimine dahil edilebilecek olan bir haktır. Adalet erişiminin herhangi bir kısıt olmaksızın kolaylıkla tahakkuk ettirilebilmesi, doğrudan yargı düzeninin yapısı ile ilişkilidir. Bu hedefe uygun bir mekanizmanın kurulması adil yargılanma hakkının prosedürel bir gereği olarak nitelendirilebilir. Belgenin reform perspektifine uygun biçimde, adalet erişiminde potansiyel kısıtlar yaratabilecek maniaları izale edecek adımlar hedef

olarak belirlenmiştir. Bu meyanda hem koruyucu hukuk fikrine dayanan kamusal duyarlılık yaratacak eğitici faaliyetler ve hem de mevzuat temelinde iyileştirmeler öngörülmüştür. Ancak yargı hizmetinden memnuniyetin artırılması amacına matuf olarak öngörülen hedef ve ilgili faaliyetlerin yukarıda değinmiş olduğumuz sakıncaları taşıdığını söyleyebiliriz. Özellikle memnuniyet ölçümleri (anketler vb.) üzerinden yargı hizmetlerinin değerlendirilmesinin amaca matuf bir etkinlik olmayacağını kaydedebiliriz.

CEZA ADALETİ SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI

Reform belgesinin yedinci temel amacı olarak belirlenen ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması kapsamında 8 temel hedef ve 38 adet etkinlik öngörülmüştür. Bu amaç kapsamında “*kovuşturma öncesi çözüm araçları ve soruşturma süreçlerinin güçlendirilmesi*” (7.1) birinci hedef olarak, cumhuriyet savcılarının takdir yetkilerinin genişletilmesi de bir hedef faaliyeti olarak öngörülmüştür.

Halen ceza adalet sistemimizde var olan ön ödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi sistemlerinin uygulama alanının genişletilmesi hedeflenmektedir. Yine etkin pişmanlık hükümlerine ilişkin Cumhuriyet savcılıklarının yetkilerinin farklı suç tipleri açısından genişletilmesi bir hedef etkinliği olarak öngörülmektedir. Bazı soruşturmaların fail ile savcı arasında varılacak olan anlaşma ile sonlandırılabilmesine dönük bir hedef etkinliği belirlenmiştir. Ceza adalet sistemimizdeki iddianamenin iadesi kurumunun kapsamının yeniden belirlenmesine yönelik bir çalışma hedeflenmektedir. Bütün bunların yanı sıra Cumhuriyet başsavcılıklarının teşkilat yapısının etkinliğinin artırılmasına yönelik girişimlerde bulunulacağı öngörülmektedir.

Ceza adalet sistemimizin temel hak ve özgürlükleri güvence altına alacak biçimde adil yargılanma ilkesini yaşama geçirebilmek adına, “*suç ve yaptırım sisteminin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi*” (7.2) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere belirlenen ilk faaliyet, kısa süreli hapis cezasına mukabil olmak üzere öngörülen yaptırımların süre ve tür yönünden kapsamının genişletilmesi olarak belirlenmiştir. Ceza mevzuatımızda suç olarak düzenlenen fiillerden idari yaptırıma dönüştürülebilecek nitelikte olanların suç olmaktan çıkarılması hedefe matuf bir etkinlik olarak belirlenmiştir. Adil yargılanma hakkı çerçevesinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına karşı kanun yolunun yeniden değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Yine bu kapsamda olmak üzere, geçen belge döneminde, mesnetsiz ihbar ve şikayetlerden ötürü kişilerin soruşturmaya maruz kalmaması ve lekelenmeme hakkının korunması genel ve

soyut nitelikteki ihbar veya şikayetlerin soruşturmaya konu olmamasını teminen bir düzenleme yapılmıştır.

Yine bu hedef kapsamında olmak üzere, takibi şikayete bağlı suçların kapsamının genişletilmesi öngörülerek ceza adaleti sisteminde gerçek hak ihlallerinin adil yargılanma ilkesi çerçevesinde etkin bir soruşturma ve kovuşturma imkanına kavuşturulması amaçlanmaktadır.

Cezasızlık algısı uyuşmazlıkları derinleştiren temel faktörlerden birisidir. Halbuki yargı adaleti, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların derinleştirilmeden ve çoğaltılmadan çözülmesini kendisine temel amaç edinmiştir. Bu amaca matufen bazı suçlar açısından oluşan cezasızlık algısının izale edilmesi ve suçla etkin mücadeleye için ceza mevzuatındaki yaptırımlar ile infaz sisteminin yeniden yapılandırılması öngörülmektedir.

İlgili amaç kapsamında öngörülen temel hedeflerden birisi de “*mahkemelerin görev alanlarının yeniden düzenlenmesi ve bazı basit fiillere ilişkin süreçlerin kısaltılabilmesi için yeni bir usul ihdası*” (7.3) olarak kaydedilmiştir. Bu kapsamda yargı sisteminde ceza mahkemelerinin görev alanlarının yeniden düzenlenmesi, bazı suçların basitleştirilmiş ve hızlı bir yargılama usulüyle görülmesi, idari yaptırım kararlarına karşı itirazlar yönünden sulh ceza hakimliklerinin ihtisaslaşması, ilgili kararlara karşı etkili bir kanun yolunun getirilmesi ve ilamın infazı aşamasına ilişkin kararların tümüyle infaz hakimliklerinin görev alanına girmesi hedef faaliyetler olarak belirlenmiştir.

Ceza adaleti sistemi içerisinde özel yasal himaye ve düzenlemeyi gerekli kılan kırılgan gruplardan birisi çocuklardır. Çocukların yüksek yararı ilkesi muvacehesinde çocuk adaleti sisteminin onarıcı adalet yaklaşımıyla tanzim edilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu anlayış doğrultusunda belge, ceza adaletinin sistemsel duyarlılığını izhar edecek biçimde “*çocuk adaleti sisteminin, onarıcı adalet yaklaşımıyla yeniden yapılandırılmasını ve mağdur odaklı bir yaklaşımın benimsenmesini*” (7.4) temel bir hedef olarak belirlemiştir. Bu hedef doğrultusunda somut olarak birtakım faaliyetler öngörülmüştür. Öngörülen bu faaliyetlerden özellikle suça sürüklenen çocukların durumuna ilişkin hedefler dikkat çekicidir. Bu çerçevede “suça sürüklenen çocuklara özgü kamu davasının açılmasının ertelenmesi modelinin geliştirilmesi” ve yine bu çocukların “ilk derece yargılamaları ile onlar hakkında verilen kararların kanun yolu incelemelerinin öncelikli olarak yapılması” hedefleri kaydedilmelidir. Çocuk ceza adaleti sisteminin amacına uygun biçimde çocuk mahkemelerinin fiziksel koşullarının iyileştirilmesi de kayda değer bir hedef olarak görülmektedir. Bunların yanı sıra,

halen yürütülmekte olan mağdur haklarına ilişkin mevzuat çalışmalarının da tamamlanacağı ifade edilmektedir.

Mağdur hakları konusunda daha önceki reform belgesi döneminde birçok önemli çalışmalar hayata geçirilmiştir. Mağdur haklarını kurumsal anlamda etkili biçimde güvence altına alma hedefi doğrultusunda Adalet Bakanlığı bünyesinde Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurulmuştur. 2017 yılında başlatılmış olan “Ceza Adaleti Sisteminde Mağdur Haklarının Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi” bu kapsamda yürütülen çalışmalar için rehber niteliğindedir.

“Cezaların infazı alanında genel infaz usullerinin uygulanmasında sakınca bulunanlara yönelik uygulamaların geliştirilmesi ve güncel teknolojilerin sisteme entegrasyonu” (7.5) temel hedeflerden birisi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere, şiddet içermeyen bazı suçlardan hükümlü olmak koşuluyla yaşlı, hamile ve çocukların cezalarının, elektronik izleme merkezi aracılığıyla evde infazını mümkün kılacak bir sistem öngörülmektedir. İnsan odaklı bir ceza infaz sistemi öngörüsü çerçevesinde olası mağduriyetlerin önlenmesi amacıyla ağır hasta olan tutuklu ve hükümlülerin infaz süreçlerinin daha yakından takibi hedeflenmektedir.

Güncel teknolojik olanakların sisteme entegrasyonu hedefi doğrultusunda hükümlü ve tutukluların yakınları ile görüntülü görüşmesi ve elektronik dilekçe arzı gibi birtakım yeni teknik uygulamaların hizmete sunulması öngörülmektedir. Yine bu ana hedefe uygun biçimde denetimli serbestlik hizmetlerindeki elektronik izleme kapasitesinin artırılması ve yükümlülerin takibinde biometrik imza gibi yeni modellerin sisteme dahil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu hedef kapsamında dikkat çekici bir başka faaliyet ise “çocuk hükümlü ve tutukluların infaz süreçlerinde görev alan personele yönelik özel eğitimlerin” icra edilecek olmasıdır.

Ceza adalet sisteminin soruşturma ve kovuşturma aşamalarından sonra gelen üçüncü evresini oluşturan “ceza infaz” aşamasının insan onuruna yaraşır biçimde tanzimi adına, “ceza infaz kurumlarının yönetim kapasitesinin geliştirilmesi, kurumlarda bulunanların topluma uyum süreçlerine yönelik ıslah önlemlerinin artırılması ve koşullu salıverilme sisteminin iyileştirilmesi” (7.6) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere ceza infaz kurumlarının denetim araçları ile hak ihlallerini önleyici mekanizmalarının güçlendirilmesi suretiyle infaz sisteminin saydamlığının artırılması bir hedef faaliyet olarak kaydedilmiştir. Koşullu salıverilme işleminin belirlenecek olan somut kriterler üzerinden standardize edilerek uygulanması hedeflenmektedir. Bu hedef kapsamında hükümlü ve tutuklular için öngörülen meslek edindirme programlarının geliştirilmesi ve

hükümlülerin tahliye sonrası topluma uyum süreçlerine yönelik önlemlerin alınmasına ilişkin faaliyetler öngörülmektedir.

Daha önceki belge döneminde uluslararası standartlar ile uyumlu olmayan ceza infaz kurumları kapatılmış ve yeni modern ceza infaz kurumlarının inşasına devam edilmiştir. Yine bu hedef kapsamında ceza infaz kurumlarının personel sayısı önemli oranda artırılmıştır.²⁵ Ceza infaz sisteminin iyileştirilmesi adına yine, şüpheli, sanık ve hükümlülerin izlenmesinde, gözetiminde ve denetiminde elektronik izleme sisteminin kullanımı yaygınlaştırılmıştır. Sistemi güçlendirmek adına bu alanda AB destekli pek çok proje başarıyla yürütülmüş ve halen yürütülmektedir.

Ceza adaleti sisteminin tamamlayıcı unsurlarından birisini de adli sicil sistemi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ilgili amaç kapsamında “*adli sicil arşiv kayıt sisteminin kişinin maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi ve cezaların ıslah edici olması ilkeleriyle bağdaşacak şekilde yenilenmesi*” (7.7) hedeflenmektedir. Bu kapsamda olmak üzere, ayrı bir mahkeme kararına ihtiyaç duyulmaksızın adli sicil arşiv kayıtlarının silinmesi ve sürelerin kısaltılması öngörülmektedir. Yine bu minvalde kesin nitelikteki mahkumiyet hükümlerinin adli sicil kaydına işlenmesi uygulamasına son verilmesi bir hedef etkinliği olarak kaydedilmiştir. İlgili hedef kapsamında yeni yasal düzenlemelerin etki analizi suç ve suçluluğa ilişkin verilerin anlık takibi adına önemli bir etkinlik olarak öngörülmüştür. Bu amaçla, adalet istatistiklerinin çok yönlü bir anlayışla derinleştirilerek analizi bir hedef etkinliği olarak kaydedilmiştir. Hatta bu amaç doğrultusunda Ocak 2017 tarihinde Adli Veri Bankası oluşturulmak suretiyle daha detaylı istatistiklerin üretilmesi çalışması başlatılmıştır.

Bilişim teknolojisinin hızla gelişim kaydettiği çağımızda siber suçlar çeşitlenerek artış eğilimi göstermektedir. O yüzden ceza adalet sistemi içerisinde bilişim suçları ile mücadele kapasitesinin artırılması önem arz etmektedir. Bu olgusal durumdan hareketle belge, “*bilişim suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların etkinliğine ve makul sürede sonuçlandırılmasına yönelik çalışmaların yapılmasını*” (7.8) temel bir hedef olarak belirlemiştir. Bu noktada insan kaynağının niteliğinin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda hakim ve cumhuriyet savcılarının bilişim suçları konusunda ihtisaslaşmasına yönelik adımların atılması bir etkinlik olarak belirlenmiştir. Bilişim teknolojisinin hızlı gelişimine bağlı biçimde varlık gösteren

25 Ceza infaz kurumlarındaki personel sayısı 2014 yılında 49.069 iken 2019 yılı itibarıyla 60.395'e çıkmıştır. İlgili veri için bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi, Hedef (7.6).

suçlara ilişkin hükümlerin mevzuatta güncelliğini koruyacak biçimde gözden geçirilerek düzenlenmesi bir hedef etkinliği olarak kaydedilmiştir.

Soruşturma, kovuşturma ve cezaların infazı aşamalarını kapsamına alan ceza adalet sisteminin her bir evresinde adil yargılanma hakkını haleldar etmeyecek etkin bir mekanizmanın kurulması yargıya güvenin tesisi açısından hayati önemi haizdir. Ceza adalet sisteminin bu güveni tesis edebilmesi adına her şeyden önce yargılama sürecinde etkili ve yeterli bir soruşturmanın gerçekleştirilmesi esastır. Zira soruşturma evresindeki yetersizlik tarafların kişilik ve itibarları açısından örseleyici sonuçlar doğurmanın yanı sıra, zaman yönetimi açısından ciddi verimlilik kayıplarına yol açmaktadır. Bu kayıpları önleyerek etkin bir soruşturma evresini tekemmül ettirebilmek adına, Cumhuriyet savcılıkları ile adli kolluğun güçlendirilmesi ve iddianamelerin iadesi müessesesine işlerlik kazandırılması hedefi önemli bir perspektiftir.

Ceza adaleti sisteminde yargıya güveni zedeleyen dramatik durumları husule getiren mağduriyetler daha çok kovuşturma evresinde ortaya çıkmaktadır. Katı biçimde uygulanan kovuşturma mecburiyeti ilkesi doğrultusunda açılan davaların önemli bir kısmının beraatla sonuçlanması, kamuoyu nezdinde yargıya olan güveni ağır biçimde yaralamaktadır. O yüzden belgede kovuşturma mecburiyeti ilkesinin katı biçimde uygulanması anlayışından feragat edilmesi, dünya genelindeki genel eğilime de uygun biçimde, oldukça isabetli bir reform politikası olarak görülmektedir.

HUKUK YARGILAMASI İLE İDARİ YARGILAMALARIN SADELEŞTİRİLMESİ VE ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI

Hukuk Yargılaması ile İdari Yargılamanın Sadelleştirilmesi ve Etkinliğinin Artırılması amacı kapsamında belgede 7 temel hedef ve 32 adet faaliyet belirlenmiştir. Hukuk güvenliği ve hukuki öngörülebilirlik ilkeleri çerçevesinde hukuk yargılamalarının mevzuat temelinde yapılandırılması vatandaşların özel hukuktan kaynaklı haklarının korunması ve güvence altına alınması noktasında hayati önem taşımaktadır. Bu hakları tanıma rejiminden himaye sistemine kadar öngörülen hukuksal düzen doğrudan ekonomik yaşam ile ilişkilidir. Hatta işleyişi açısından yukarıda konu edindiğimiz ceza adaleti sisteminin de doğrudan ekonomik yaşama etki eden bir boyutu söz konusudur. Hukuk yargılaması ve adaleti özelinde ifade edilecek olursa, ticaret hukuku, borçlar hukuku, icra ve iflas hukuku, fikri ve sınai haklar hukuku gibi hukuk disiplinleri ekonomik yaşama daha doğrudan etki eden faktörler olarak kaydedilmelidir. Bu gerçekliği dikkate alarak belge, hukuk

yargılamalarında, adil yargılanma hakkını ihlal edici uygulamaları bertaraf edebilmek adına birtakım hedefler belirlemiştir.

Bu kapsamda olmak üzere belirlenen ilk hedef şudur; “*hukuk yargılamalarının sadeleştirilmesi ve basitleştirilmesinin sağlanması ve yargılamaların uzamasına sebebiyet veren usul hükümlerinin değiştirilmesi*” (8.1). İlgili hedef doğrultusunda, asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri arasındaki görev ayrımının yeniden belirlenmesi bir faaliyet olarak öngörülmüştür. Türk adalet sisteminde hukuk yargılamalarında usulün karmaşık olduğu yönündeki eleştirileri bertaraf edebilmek adına bu hedef kapsamında küçük miktarlı talep ve davaların basitleştirilmesi ve hızlı bir yargılama usulü ile çözümlenmesi için gereken düzenlemelerin yapılması bir faaliyet olarak belirlenmiştir. Özellikle makul sürede yargılanma hakkını güvence altına almak adına, usulden kaynaklanan karmaşıklığı gidererek sadeleştirilmesinin öngörülmesi isabetli olmuştur.

Basit ve yazılı olarak iki yargılama usulünün yürütüldüğü hukuk yargılama düzenimiz iyileştirme amacıyla her iki usulde ön inceleme aşamasına ilişkin yeni düzenlemelerin getirilmesi öngörülmektedir. Usul sisteminin sadeleştirilmesi adına, belli bir parasal miktarın altındaki tüm davalarda basit yargılama usulünün uygulanması ve yargı harçlarının sadeleştirilmesi yönünde hedef etkinlikleri kaydedilmiştir. Yine bu hedef kapsamında olmak üzere, tüketici mahkemelerinin görev alanının iş yükü ile orantılı biçimde yeniden belirlenmesi etkinliği öngörülmüştür.

Hukuk yargılamalarında özellikle taraf hakimiyetinin sınırsız bir biçimde uygulanması birtakım hak suistimallerine yol açabilmektedir. Bu nedenle taraflara tanınan hakların yanında bir kısım yükümlülüklerin de öngörülmesi anlayışı doğrultusunda “*adalet erişim hakkının suistimalinin engellenmesine*” (8.2) yönelik temel bir hedef belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere, yargılama usulünde dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğüne aykırı davranışlara yönelik birtakım yaptırım düzenlemelerinin getirilmesi hedef etkinlik olarak kaydedilmiştir. Bu kapsamda somut bir faaliyet olarak davaya katılım iradesi göstermeyen davalıya tekrar davetiye gönderilmesi uygulamasına son verilmesi öngörülmüştür. Böylelikle, hukukun üstünlüğü ilkesinin bir gereği olarak tezahür eden hak arama özgürlüğünün sınırsızca ve meşru olmayan araçlarla kullanımının önüne geçilmesinin hedeflendiği söylenebilir. Hakkın kötüye kullanımını tecziye etmek suretiyle hak arama özgürlüğünü güvence altına almayı hedefleyen bu öngörü, yargıya güveni de tahkim edecektir.

2012 tarih ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile 2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun uygulanmasından kaynaklanan hukuki sorunların giderilmesi amacıyla “*aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların yargısal çözümü sürecinde uyuşmazlıkları derinleştiren uygulamaların kaldırılması*” (8.3) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsamında yapılacak çalışmalar çerçevesinde çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması meselesinin icra müdürlüklerinin görev alanından çıkartılması da dahil edilmiştir.

Belge, yargı adaleti sisteminin asli unsularından birisini oluşturan noterlik hizmetine ilişkin kurumsal birtakım dönüşümleri hedef olarak belirlemiştir. Bu çerçevede “*noterliklerin görev tanımlarının yargının iş yükünü azaltacak biçimde yeniden düzenlenmesi*” (8.4) temel bir hedef olarak kaydedilmiştir. Bu kapsamda noter yardımcılığı kurumunun ihdası, noterlik sınavı, noterlik açılış kriterlerinin yeniden belirlenmesi, davanın açılmamış olduğu dönemle sınırlı olmak üzere delil tespitinin noterlikler tarafından da yapılabilmesi ve noterliklerin resmi çalışma saatleri dışında da hizmet sunmaları gibi faaliyetler öngörülmüştür. Yurt dışında yaşayan yurttaşlarımıza kolaylık amacıyla yaptıkları noterlik işlemlerinin bir örneğinin, bilişim sistemi entegrasyonu ile Türkiye’de en yakın noterden anında alınabilmesi olanağı bir etkinlik olarak belirlenmiştir.

“*İcra ve iflas sisteminin yönetim, personel ve teşkilat yapısının güçlendirilmesi*” (8.5) hedefi doğrultusunda icra ve iflas dairelerinin yönetim, personel ve teşkilat yapısını düzenleyecek yeni bir yasa çalışmasının yapılması öngörülmektedir. Bu kapsamda halen yürürlükte olan ve icra hizmetlerinin tek bir icra dairesi bünyesinde uzmanlaşmış alt bürolar aracılığıyla yürütülmesi amacıyla tasarlanmış olan yeni icra dairesi modelinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, sanal icra dairesi uygulamasına geçileceği de kaydedilmektedir. Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu bünyesinde faaliyet göstermek üzere icra ve iflas sistemi meslek mensuplarından oluşan bir denetim grubunun oluşturulması öngörülmektedir.

İlgili amaç doğrultusunda “*icra satış sisteminin yenilenmesi ve takiplerde vandaşlara yansıyan maliyetlerin azaltılması*” (8.6) hedefi belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere, icra, takip, harç ve masrafları ile muhafaza ücretinin azaltılması gibi faaliyetler hedeflenmiştir. Yine bu çerçevede borçluya, haczedilen malını satma hakkının tanınması da bir hedef faaliyeti olarak belirlenmiştir. Bu hedef, ilkesel olarak adalete erişimin kolaylaştırılmasına da hizmet edecek niteliktedir.

Temel bir amaç olarak belirlenmiş olan yargılama usullerinin sadeleştirilmesi ve etkinliğinin artırılması hedefi, idari yargılama usulünü de kapsamına almak-

tadır. Bu doğrultuda “*idari yargılama usulünün sadeleştirilmesi ve etkinliğinin artırılması*” (8.7) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu temel hedef kapsamında; grup dava uygulamasına geçilmesi, gerekçeli karar yazımına süre getirilmesi ve tek hâkimle çözümlenecek davaların kapsamının artırılması hedef etkinlikleri olarak öngörülmüştür. Ayrıca yine bu kapsamda, disiplin davaları, hizmetin geç işlediği veya hiç işlemediği iddiaları gerekçesiyle açılan tam yargı davaları gibi davalarda tanık dinlenmesine imkan verecek biçimde ilgili mevzuatta yasal değişikliklerin yapılması hedeflenmiştir.

Hukuk yargılamaları, yalnızca kişinin özel haklarına ilişkin değil, toplumsal yaşamın bütün boyutlarına tesir edebilecek düzeyde bir etki dinamiği yaratmaktadır. Sosyo-ekonomik yapıdan kültürel yaşama kadar birçok alanda etki dinamiğine sahip olan hukuk yargılamaları, yargısal adalet açısından hukuki güvenlik, hukuki öngörülebilirlik ve istikrar ilkeleri üzerinden etkin bir güvence sistemine sahip olmalıdır. Bu amaç kapsamında öngörülen sistemi yalınlaştırma ve etkili biçimde adalete erişimi mümkün kılma yönündeki somut hedeflerin yargıya olan güveni tesise de esaslı bir katkı sağlayacağını ifade edebiliriz. Bu anlayışın idari yargılama usulü açısından da öngörülmüş olmasını, oldukça isabetli bir hedef olarak kaydedebiliriz.

ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMLERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI

İçinde bulunduğumuz küresel çağda giderek karmaşıklaşan toplumsal yapılar ve ekonomik ilişkiler; demografik çeşitlilik ve artan nüfus; teknolojik gelişmeler ve sosyolojik dönüşümler; ve benzeri sair etkenler uyuşmazlıkların çeşitlenerek artış göstermesine yol açmıştır. Bütün bu gerçeklik muvacehesinde yerleşik hukuk düzenlerinin öngörmüş olduğu tradisyonel yargılama yöntemlerinin dışında alternatif çözüm yolları arayışı bütün dünyada ortaya çıkmıştır. Taraf uyuşmazlıklarının adliyelere taşınmadan ya da mahkeme önüne getirilmeden sulh yoluyla ve tarafların uzlaşısıyla çözüme kavuşturulmasını öngören alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, arabuluculuk, uzlaşma, tahkim ve hakem heyetleri gibi uygulamaları içermektedir. Bu türden uygulamalar, taraflar arasında birtakım yeni ihtilafların doğmasını da engelleyecek ve toplumda uzlaşma kültürünün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu anlayış doğrultusunda *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Yaygınlaştırılması* amacı kapsamında 4 temel hedef ve 15 adet faaliyet konusu belirlenmiştir.

İlgili amaç kapsamında ilkin “*ceza uyuşmazlıklarında alternatif çözüm yöntemlerinin yaygınlaştırılmasına*” (9.1) yönelik genel bir hedef tayin edilmiştir. Belirlenen bu hedef doğrultusunda ceza adalet sisteminde uzlaştırma öngören hükümlerin kapsamının genişletilmesi hedeflenmiştir. Ceza mevzuatında 2015 yılında yapılan değişiklikle benimsenen ceza yargılamasında uzlaşma kurumu alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak dikkat çekici düzeyde bir ilgi görmüştür.

Bu meyanda durumun hassasiyetine binaen özellikle suça sürüklenen çocuklara özgü bir uzlaştırma modeli geliştirme hedefi belirlenmiştir. Bu hedefi etkin biçimde tahakkuk ettirebilmek adına, uzlaştırma bürolarının kapasitelerinin artırılması öngörülmüştür. Sistemin özellikle ihtiyari boyutu dikkate alındığında uzlaşmanın önemine ilişkin toplumsal farkındalığın artırılacağı kaydedilmiştir.

Ceza uyuşmazlıklarına ilave olarak “*hukuk uyuşmazlıklarında da alternatif çözüm yöntemlerinin yaygınlaştırılması*” (9.2) bir hedef olarak belirlenmiştir. İlgili hedef kapsamında mahkeme ile bağlantılı alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Daha önceki Belge döneminde kaydedilen bir gelişme olarak hukuk uyuşmazlıkları kapsamında olmak üzere 2017 yılında iş uyuşmazlıklarında arabuluculuk bir dava şartı olarak düzenlenmiş ve 01.01.2018 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Benzer bir düzenleme yine 2018 yılında ticari uyuşmazlıklar açısından gerçekleştirilmiştir.

Arabuluculuk uygulamasının alanının genişletilmesi düşüncesi doğrultusunda mahkeme temelli aile arabuluculuğu uygulamasının yargı sistemimizde ihdas edileceği kaydedilmiştir. Yine bu kapsamda tüketici uyuşmazlıkları gibi alanlarda arabulucuya başvurunun dava şartı hâline getirilmesi öngörülmüştür. İlgili sistemin etkin biçimde sürdürülebilmesi adına bazı uyuşmazlıklara ilişkin arabuluculukta uzmanlaşmanın temin edilmesi hedeflenmektedir.

Sistemin işlerliğinin ve etkinliğinin sürdürülebilirliği adına uygulamanın tümüyle takibi önem arz etmektedir. Bu kapsamda olmak üzere, “*alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ilişkin uygulamanın sürekli takibi ve etki analizi yapılacağı*” (9.3) temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefin tahakkuk ettirilebilmesi adına alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ilişkin düzenli etki analizlerinin yapılması öngörülmüştür. Yine sistemin işleyiş ve etkinliğinin geniş bir paydaş katılımı (ilgili kurumlar, meslek kuruluşları, akademik çevreler ve sivil toplum örgütleri) ile gözetim ve değerlendirilmesi amacıyla Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Danışma Kurulunun oluşturulacağı kaydedilmiştir.

Kamununun taraf olduğu uyuşmazlıkların büyük bir kısmı sulh yoluyla çözülebilecek nitelikte olmasına rağmen, uygulamada sulh usulüne ilişkin ilgili mev-

zuatta yer alan düzenlemelerin etkin bir şekilde işletilemediği görülmektedir. Halbuki ilgili mevzuat hükümleri gereğince idarelerin adli yargıda dava açmadan veya icra takibine başlamadan önce karşı tarafa sulh davetinde bulunması gerekmektedir. Yine benzer biçimde idareler, kendi aleyhlerine dava açılacağını veya icra takibine başlanılacağını öğrenmeleri durumunda karşı tarafı sulhe davet edebilme yetkisine sahiptir. Haklarının idarenin işlemleri yüzünden ihlal edildiğini iddia edenler de idareye başvurmak suretiyle, dava açma süresi içinde uğramış oldukları zararın sulh yoluyla giderilmesini talep edebilirler. Uygulamanın etkinliğini teminen belgede “*kamunun taraf olduğu uyuşmazlıklarda sulh müessesesinin etkili uygulanmasının*” (9.4) temini temel bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsamında olmak üzere, idare ile birey arasındaki uyuşmazlıklar ile farklı kurumlar arasındaki uyuşmazlıklarda, sulh müessesesine başvurunun zorunlu hale getirilmesi öngörülmüştür. Halen idare bünyesindeki sulh komisyonlarının yeniden yapılandırılması bir hedef etkinliği olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda olmak üzere, idare aleyhine sonuçlanabilecek davalardan vazgeçme, feragat ve kanun yoluna başvurulmaması noktasındaki uygulamaların geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Türk hukuk tarihi, sulh temelinde taraf uyuşmazlıklarının çözümlenmesi yöntemleri açısından zengin bir tarihsel müktesebata sahiptir. Bu güçlü tarihi birikim, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması adına büyük bir imkan sunmaktadır. Halen ülkemizin özellikle bazı bölgelerinde, taraflar arasındaki kimi anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözümlenmesi için fikrine başvuru alan âkil insanların bulunduğu bilinmektedir. Geleneksel olarak sürdürülen bu sosyal uygulama, alternatif çözüm yollarına kültürel yatkınlığımızın olduğunu göstermektedir. O yüzden belgenin sulh temelli çözüm uygulamalarını yargı adaleti sistemimizde geliştirme ve yaygınlaştırma yönlü perspektifi anlam kazanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Modern Türk adalet sistemi, tarihi kurumsal ve düşünsel kökleri itibarıyla kadim bir birikime sahiptir. Maddi anlamda adalet fikrini kurumsallaştıran söz konusu birikim, kendisini modernleşme serüveninde sürekli biçimde yenileyerek üretilmiştir. Doğal olarak siyasi tarihimizde söz konusu serüvenin yargı adaletine tesir eden belirli birtakım kırılma evreleri varlık bulmuştur. Cumhuriyet öncesi modernleşme serüvenimiz ile başlatılacak olursa her bir tarihi evrenin kendine özgü birtakım siyasi dinamikler üzerinden yapılandığı görülecektir. Bu noktada özellikle dikkat çekeceğimiz tarihsel evre, çok partili yaşama geçiş ile başlayan demokratik siyasal yaşam tecrübemize tekabül eden dönem olacaktır. Tek partili siyasal sistemden demokratik siyasal düzene geçiş serüvenimiz oldukça sancılı olmuş ve sarsıcı politik süreçlerin yaşanmasına yol açmıştır. Yaklaşık yetmiş yıllık bir zamansal kesite tekabül eden bu süreç, demokratik siyasetin hem düşünsel ve hem de kurumsal anlamda tahkim edilme mücadelesinin arenasına dönüşmüştür. Sözü edilen gerilimli mücadelede baskın gücü uhdesinde bulunduran ve ideolojik merkezi temsil eden taraf vesayet odakları olmuştur. Bunun karşısında demokratik siyasetin imkan ve aygıtları ile siyasal merkeze katılım iradesini ortaya koyan taraf ise halk olmuştur. Siyasi tarihimiz bu iki odak arasındaki asimetrik güç ilişkisinin varlığına tanıklık etmiştir.

Siyasal alanı bütün unsurları ve aktörleri ile değersizleştirerek işlevsizleştirme iradesinin domine ettiği apolitik ideolojik merkezin en güçlü iktidar aygıtı kuşkusuz yargı sistemi olmuştur. Söz konusu merkezin ideolojik emellerinin mu-

hafızlığının yürütülmesi ve sosyal mühendisliğin yaşama geçirilmesi noktasında yargının araçsal işlevselliği hayli yüksektir. Yargısal adaletin araçsal akıldan azade biçimde bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine sadakatle bağlılığının kurumsal güvencesi, kuşkusuz bizatihi demokratik siyasal sistemin kendisidir. Demokratik siyasal düzenin varlık koşulu kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı biçimde yapılandırılmış olan yargı erkinin hem organik ve hem de maddi anlamda bağımsızlık ve tarafsızlığının başta anayasal güvenceye tabi kılınmasıdır. Bunun yanı sıra, söz konusu güvenceyi tahkim edecek bir siyasal kültürün ve politik pratiğin geliştirilmesi de önem arz etmektedir.

Belgenin münderecatında yer alan amaç ve hedeflerin, her ne kadar Avrupa Birliği müktesebatına ve siyasal *ontos*'una uyumluluk saiki üzerine yapılandırıldığı ifade edilmiş olsa da daha genelde metne içkin olan reformcu perspektifin özünün demokratik siyasal düzen fikri olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim belgenin ilk sırada demokratik siyasallığın birincil gayesi olan hak ve özgürlüklerin himaye ve geliştirilmesini birincil amaç olarak belirlemiş olması bu düşünceden neşet etmektedir. O yüzden belge, hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda Türk adalet sisteminin demokratikleşme iradesinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu mevcut verili dış politik durumun ortaya çıkardığı bölgesel ve küresel ölçekli güvenlik tehditlerine ve beka meselesine rağmen hak ve özgürlükler alanında ideal düzeyde hedeflerin belirlenmiş olması insan hakları perspektifi açısından önemlidir. Demokratik siyasallığı derinleştirecek olan bu perspektifin, hak ve özgürlüklere ilişkin reel güvence mekanizmalarımızı ve bunlar üzerinden üretilen güvenlik pratiklerimizi daha da iyileştirme imkanı taşıdığını kaydetmeliyiz.

Belgeyi karakterize eden temel özelliklerden birisi, Türk hukuk sisteminin diğer hukuk sistemleri ile olan kurumsal ve doktriner etkileşiminin yargı düzeni açısından bir yansıması olmasıdır. Dünyadaki kadim hukuk sistemlerine mensubiyetle varlıklarını inşa eden ulusal hukuk düzenlerinin giderek diğer hukuk sistemleri ile etkileşimi ve sistemsal geçişlilikleri söz konusudur. Özellikle AB hukuku gibi birlik hukuklarının ortaya çıkması bu etkileşimi ve hatta sistemsal yeknesaklığı doğurmuştur. Bu doğrultuda belgenin, yargısal adalet düzenimizde yeni birtakım kurumsal yapıları sisteme dahil etme anlayışını benimsediği görülmektedir.

Belge, yargı bağımsızlığı, tarafsızlığı ve şeffaflığının geliştirilmesi noktasında politikaların geliştirilmesini ve somut adımların atılmasını öngörmektedir. Özellikle kalite, memnuniyet, şeffaflık, performans, hesap verebilirlik gibi ilkeler üze-

rinden yargısal düzenin kamusal denetime açılması düşüncesinin belge metnine hakim olduğu görülmektedir. Bu düşünce, yargısal adaletin gecikmeksizin makul sürede tecelli etmesi veya adalet tevzisinde adil yargılanma hakkının bütün kavramsal boyutları gözetilmesi adına önem arz etmektedir. Yargısal adaletin tecelligâhı olan adliyelerin bütün hizmet süreçlerindeki memnuniyet toplamda yargıya olan güveni pekiştiren etkenler olarak kaydedilebilir. Ancak bütün bunlara rağmen, yargı hizmeti diğer kamu hizmetleri ile özdeşleşik bir anlayışla değerlendirilmemelidir. Zira, bizatihi yargısal erk ve onun icrası kendine özgü bir ezoterik ve özsel değeri haizdir. Buna bağlı biçimde bu özsel değeri ya da hukukun özündeki adaleti (özel adalet) yasa uygulamasındaki adalet (formel adalet) yoluyla gerçek kılacak olan yargıcın mesleki davranış ilkelerinin belirlenmesi de bu özgünlüğe işaret etmektedir.²⁶

Nitekim bu için değer, diğer kamu görevlerinin icrasında beklenen kişisel ve donanımsal gereklerin üzerinde birtakım gereklilikleri mesleki ön koşul/lar olarak tayin etmiştir. Mesleğe kabul öncesinden başlamak üzere tüm mesleki kariyer ve karar süreçlerinin hem dış denetimi ve hem de öz denetimi öngörülmüştür. O nedenle, modern işletme ve yönetim sistemleri ile toplam kalite yönetiminin kavram şebekesi üzerinden yargı adaleti hizmetini süreçsel olarak tanımlamak çok isabetli değildir.

Siyasal sistemlerin demokratik kurumsal yenilenme ve güçlendirme süreçleri açısından realize edilebilir reform politikalarının varlığı önem arz etmektedir. Özgün bir yönetsel vizyonu gerekli kılan reform politikaları doğallıkla süreçsel biçimde ilgili kurumsal yapıların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamikler doğrultusunda dönüşümüne kılavuzluk ederler. Bu yönüyle kamuoyu ile paylaşılan bu reform belgesi, 2023 vizyonu ile uyumlu biçimde belirli bir erimde yargı adaletinin güven temelinde tahkimine dönük stratejik öngörüler içermektedir. Ancak işaret ettiğimiz üzere reform perspektifi dinamik bir düşünsel vizyonu ve devingenliği gerekli kılmaktadır. O yüzden bu üçüncü yargı reformu strateji belgesi, bir sonraki reform sürecine referans olacak belge için bir kılavuz metin olacaktır.

Sonuç olarak belge, demokratik siyasal sistemin ve sürdürülebilir ekonomik gelişmenin temel güvencesi olan bağımsız ve tarafsız yargının gerekliliği fikrinden hareketle, adil yargılanma hakkının tüm unsurları ve süreçleri ile tahkimini gerçekleştirebilecek bir yargı adaleti öngörüsüne sahiptir. Bu öngörü doğrultu-

26 Bkz. Kılıç, Muharrem, "Yargılama Etkinliğinin Fizyolojisi ve Yargıç Figürü", *Hukuksal Aklın Sosyo-Politik Bağlamı, Norm-Anlam-Yorum*, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 22.

sunda belge, reform perspektifini sürdürme iradesini somut ölçülebilir hedefler ve faaliyetler üzerinden ortaya koymuştur. Bu belge, 2017 yılında yeni bir anayasal hükümet sistemini (Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi) benimseyen Türkiye'nin demokratik sistemsel dönüşümü açısından kurucu ve denetleyici bir unsur olarak yargının güçlendirilmesini hedeflemektedir. Belge, insan kaynaklarından adalete erişim ve yargılamaların etkinliğine kadar bir bütün olarak yargı adaletini bir reform stratejisi üzerinden yapılandırarak sunmuştur.

KAYNAKÇA

Cihan, Erol; Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yayınları, 3. Tıpkı Baskı, İstanbul 1998.

Doehring, Karl, *Genel Devlet Kuramı*, (çev. Ahmet Mumcu), İnkılâp Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul 2002.

İnceoğlu, Sibel, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayınları, İstanbul 2008.

İnceoğlu, Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4*, Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, Ankara 2018.

Jellinek, Georg, *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine*, (çev. Rezzan İ. Dülger; Muzaffer Dülger), Pinhan Yayıncılık 2017.

Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara 1993.

Kılıç, Muharrem, “Yargılama Etkinliğinin Fizyolojisi ve Yargıç Figürü”, *Hukuksal Aklın Sosyo-Politik Bağlamı, Norm-Anlam-Yorum*, Yetkin Yayınları, Ankara 2018.

Kılıç, Muharrem, “Yargısal Aklın Araçsallaştırılması: Kolektivist Vesayet”, *Hukuksal Aklın Sosyo-Politik Bağlamı, Norm-Anlam-Yorum*, Yetkin Yayınları, Ankara 2018.

Kılıç, Muharrem, “Perspektif: Türk Yargı Etiği Bildirgesi”, SETA Perspektif.
<https://www.setav.org/perspektif-turk-yargi-etigi-bildirgesi/>.

Şahin, Cumhur; Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku II*, Seçkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2018.

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeler*, Yapı Kredi Yayınları, 28. Baskı, İstanbul 2017.

Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 13. Bası, İstanbul 2009.

T.C. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi (YRS), 30.05.2019.

İnternet Kaynakları

Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler, (29 Kasım 1985 tarih ve 40/32 sayılı ve 13 Aralık 1985 tarih ve 40/146 sayılı kararlarla BM Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır).

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/51159f30-8d0e-4bb4-becc-1446b51d1a5d.pdf>

Bangalor Yargısal Davranış İlkeleri, Yargıda Doğruluğun Güçlendirilmesine Yönelik Yargı Grubu (2001).

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc-5b885e98.pdf>

Hakimlerin Statüsüne İlişkin Avrupa Şartı, Strazbourg 8-10 Temmuz 1998.
<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/6b93439f-7312-4e49-a52d-7e-0e2790845a.pdf>

[https://www.coe.int/en/web/cepej/special-file-publication-2018-edition-of-the-cepej-report-european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice-](https://www.coe.int/en/web/cepej/special-file-publication-2018-edition-of-the-cepej-report-european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice)
<https://www.yargitay.gov.tr/documents/YargiEtigiIlkeleri.pdf>

DİZİN

A

AB hukuku 33, 50
adalet 16, 17, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 49, 50, 51
adalete erişim 8, 16, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 52
adalete erişimin kolaylaştırılması 16
adaletin gecikmesi 29
adil yargılanma hakkı 8, 15, 19, 23, 38, 43, 44, 51
adli sicil 42
Adli Tıp Kurumu 32
adli yardım 32, 36, 37
adliye mimarisi 33
aile arabuluculuğu 47
aktif statü hakları 19
alternatif uyumsuzluk 17, 46, 47, 48
arabuluculuk 46, 47
Avrupa Birliği 7, 9, 10, 11, 15, 19, 33, 50

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 7, 11, 21, 24
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 14, 15, 16, 20, 22
Avrupa Konseyi 7, 11, 14, 15, 16, 20, 28, 33, 53

B

bilirkişilik 30
bilişim suçları 42
biometrik imza 41

C

ceza infaz kurumları 41, 42
cezaların infazı 43

Ç

çocuk hakları 20
çözüm yöntemleri 15, 17, 46, 47, 48

D

davaya katılım iradesi 44
demokratik devlet 13

demokratik siyasal sistem 7, 13, 50, 51
 demokratik yönetim prensibi 9
 denetimli serbestlik 41
 disiplin davaları 46
 doğrudan doğrualık 31

E

etkin pişmanlık 39
 eylem planı 8, 11, 22

F

feragat 43, 48
 formel adalet 51

G

güvenlik 14, 15, 21, 32, 46, 50
 güven veren adalet 7, 10

H

hak arama özgürlüğü 15, 44
 hakem heyetleri 46
 hakim ve savcı yardımcılığı 27
 hesap verebilirlik 38, 50
 hukuk devleti 22, 23
 hukuk eğitimi 26, 29
 hukuki argümantasyon 27
 hukuki dinlenilme hakkı 15
 hukuk metodolojisi 27
 hukukun üstünlüğü 8, 9, 13, 22, 34, 36, 44, 50

İ

idari yaptırım 39, 40
 idari yargılama 45, 46
 iddianamenin iadesi 39
 ihtisas mahkemeleri 30
 ilamın infazı 40
 insan hakları 20, 22, 27, 50
 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 20

insan hakları perspektifi 22, 50
 insan kaynakları 32, 52
 istinaf mahkemeleri 30
 işkence ve kötü muamele 13

K

kamu davasının açılmasının ertelenmesi 39, 40
 Kamu Denetçiliği Kurumu 21
 kamu hizmeti 33, 34
 Karl Doehring 23
 katılımcılık 11, 25
 koruyucu hukuk 17, 34, 36, 39
 koşullu salıverilme 41
 kovuşturma 17, 39, 40, 41, 43
 kovuşturma mecburiyeti ilkesi 43

L

liyakat 25

M

mağdur hakları 37, 41
 makul süre 16, 17, 21, 29, 31, 42, 44, 51
 medya iletişim büroları 38
 memnuniyet 8, 31, 38, 39, 50
 meslek edindirme programları 41
 mesnetsiz ihbar 39
 mütekabiliyet ilkesi 15

N

negatif statü hakları 19
 noterlik sınavı 45
 noter yardımcılığı 27, 45

Ö

ölçülülük ilkesi 25
 önleyici hukuk 17
 ön ödeme 39
 özgürlük 15, 21

özsel adalet 51

P

performans 25, 29, 30, 34, 50

pozitif statü hakları 19

R

reform perspektifi 7, 8, 11, 20, 38, 51, 52

reform stratejisi 13, 34, 52

S

savunma hakkı 34

SEGBİS 31

siyasal ontos 50

sulh komisyonları 48

Ş

şeffaflık 8, 10, 25, 38, 26, 50

T

tahkim 8, 14, 17, 20, 24, 25, 35, 37, 44, 46, 49, 50

takibi şikayete bağlı suçlar 40

tarafsızlık 8, 23, 24, 25, 50

Teftiş Kurulu 29, 45

tüketici uyuşmazlıkları 47

Türkiye Adalet Akademisi 27

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 21

Türk Yargı Etiği Bildirgesi 25, 53

U

uzlaşma 46, 47

V

vasitasızlık 31

Venedik Komisyonu Raporları 7, 11

verimlilik 8, 29, 34, 35, 43

Y

yapay zeka 32

yargı 7, 8, 9, 10, 14, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 40, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51

yargı bağımsızlığı 8, 22, 23, 34, 50

yargıda bilişim sistemleri 32

yargı düzeni 7, 10, 19, 38, 50

yargı hizmetleri 14, 38, 39

yargısal adalet 16, 17, 23, 24, 34, 46, 50, 51

yargıya güven 43, 44

yasa yapım pratiği 9

yükseköğretim 29

MUHARREM KILIÇ

Hukuk öğrenimini Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. 2006'da doçent ve 2011'de profesörlük kadrosuna atanmıştır. Hukuk felsefesi ve sosyolojisi, karşılaştırmalı hukuk kuramı, ve insan hakları hukuku konuları akademik ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı'nda profesör öğretim üyesi ve anabilim dalı başkanı olarak görev yapmaktadır.

TÜRK YARGI ADALETİNDE REFORM PERSPEKTİFİ VE POLİTİKALAR

MUHARREM KILIÇ

Yargı Reformu Strateji Belgesi hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda Türk adalet sisteminin demokratikleşme iradesinin bir yansımasıdır. Özellikle yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının geliştirilmesi noktasında somut reform politikaları öngören belge performans ve hesap verebilirlik gibi ilkeler üzerinden yargısal düzenin kamusal denetime açılmasını ve şeffaflaşmasını hedeflemektedir. Belge yargısal adaletin gecikmeksizin makul sürede ve adil yargılanma hakkının bütün kavramsal boyutlarıyla tecelli etmesi ile yargıya olan güvenin tesis edilebileceğini öngörmektedir.

Demokratik siyasal sistemin ve sürdürülebilir ekonomik gelişmenin temel güvencesi olan bağımsız ve tarafsız yargının gerekliliği fikrinden hareketle bu belge adil yargılanma hakkının tüm unsurları ve süreçleriyle tahkimini gerçekleştirebilecek bir yargı adaleti öngörüsüne sahiptir. Bu öngörü doğrultusunda belge, reform perspektifini sürdürme iradesini ölçülebilir hedefler ve faaliyetler üzerinden ortaya koymuştur. Bu belge 2017'de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini benimseyen Türkiye'nin demokratik sistemsel dönüşümü açısından kurucu ve denetleyici bir unsur olan yargısal adaletin güçlendirilmesini temel felsefe olarak benimsemiştir. Kapsamı yönüyle belge insan kaynaklarından adalete erişim ve yargılamaların etkinliğine kadar bir bütün olarak yargı adaletini bir reform stratejisi üzerinden yapılandırarak sunmuştur. Bundan sonraki reform süreci için de bu belge kılavuz bir metin niteliğindedir.